

Latvijas Republikas
Tieslietu ministrija

Pirmslaulību mācību programma personām, kuras
vēlas reģistrēt laulību dzimtsarakstu nodaļā

Laulības tiesiskie, psiholoģiskie, ētiskie un sadzīves aspekti

**Metodiskais materiāls programmas satura modulim
Finanšu pratība**

*Pasūtītājs –
LR Labklājības ministrija
Sadarbībā ar LR Tieslietu ministriju*

Saturu izstrādāja: Bc. oec. Jana Strogonova

Saturs

Metodiskais materiāls kursu dalībniekiem

<i>Terminu lietojuma skaidrojums</i>	3
<i>Naudas loma sabiedrības, ģimenes un indivīda vērtību sistēmā</i>	5
<i>Ģimenes budžets</i>	8
<i>Uzkrājumi, noguldījumi un ieguldījumi</i>	13
<i>Aizņēmumi</i>	19
<i>Ieteicamie avoti tēmu padziļinātai apguvei</i>	27

Metodiskais materiāls pasniedzējam

<i>Iepazīšanās, gaidu un pieredzes apzināšana. Moduļa mērķis, uzdevumi un gaita</i>	29
<i>Ģimenes budžets</i>	32
<i>Uzkrājumi, noguldījumi un ieguldījumi</i>	35
<i>Aizņēmumi</i>	39
<i>Apgūto prasmju pašnovērtējums. Refleksija</i>	44
<i>Pielikumi</i>	45
<i>Tests apgūto zināšanu pašnovērtējumam</i>	50
<i>Aptaujas anketa</i>	51

Terminu lietojuma skaidrojums

Vajadzības	Nepieciešamība pēc kaut kā, bez kā nevar iztikt. Cilvēku vajadzības pēc savas dabas ir neierobežotas, daudzveidīgas un mainīgas. Vajadzības var apmierināt ar dažādām precēm vai pakalpojumiem, tās ir atkarīgas no cilvēku vispārējā dzīves līmeņa, sociālās un kultūras sistēmas, piederības kādai sociālai grupai, kā arī no ģeogrāfiskiem apstākļiem, personas individuālām īpatnībām u. c. nosacījumiem
Vēlmes	Viss, bez kā cilvēks var izdzīvot. Lietas, kuru trūkums neapdraud cilvēka dzīvību, drošību un labklājību
Budžets	Ieņēmumu un izdevumu plāns noteiktam laika posmam
Ienākumi	Naudas līdzekļi, kurus noteiktā laika periodā saņem algotā darbā nodarbinātie par savu darbu, bet īpašnieki - no saviem īpašumiem
Izdevumi	Naudas līdzekļi, kurus noteiktā laika periodā ģimene iztērē par precēm un pakalpojumiem
Patstāvīgās (jeb neizbēgamās) izmaksas	Izmaksu veids, kas noteiktā laika periodā nemainās
Mainīgās (jeb ietekmējamās) izmaksas	Izmaksas, kas mainās tieši proporcionāli preču vai pakalpojumu izmantošanas daudzumam
Pelnošie aktīvi	Nauda vai manta, kuru izmantojot tiek radīta papildus vērtība
Nepelnošie aktīvi	Nauda vai manta, kuru izmantojot netiek radīta nekāda papildus vērtība
Taupīt	Maksāt mazāk
Krāt	Vairot
Drošības spilvens	Naudas līdzekļu uzkrājums 3 līdz 6 (vai vairāk) mēnešalgu apmērā

Kredītvēsture	Informācija par kredītņēmēja saistību līdzšinējo izpildi, tostarp, vai kredītņēmējs laicīgi veicis kredīta maksājumus
Kredītreģistrs	Datu bāze, kurā iekļauta informācija par kredītņēmējiem, to saistībām un kredītvēsturi
Galvnieks	Fiziska persona, kas uzņemas pienākumus atbildēt par kādas trešās personas ņemtu parādu, un parāda nemaksāšanas brīdī ir jāatbild ar savu mantisko vai naudisko mantu. Galvnieks būtībā ir persona, kas galvo par kāda cita kredītu, ar savu paša īpašumu un ja šī galvojumu saņēmušā persona (kredīta ņēmējs) pēkšņi nemaksā parādu, tad parāda izsniedzējs var vērsties pret galvnieku ar prasību segt šo parādu
Līdzzaizņēmējs	Līdzzaizņēmējs ir pilntiesīgs parāda ņēmējs, kas jau kredīta atmaksas laikā atbild ar savu mantu par šo aizdevumu, un šim līdzzaizņēmējam pieder daļa no kopējās kredītā ņemtās summas, vai īpašuma. Līdzzaizņēmējiem ir vienlīdz liels pienākums atmaksāt kredītu bankai vienādās daļās

Naudas loma sabiedrības, ģimenes un indivīda vērtību sistēmā

Viens no ģimenes attiecību veidiem ir finanšu attiecības. Turklāt ģimenes cilvēku attiecības, arī mīlestība tiek pārbaudīta ar naudu. Tajā ietilpst gan solījumi, gan rēķināšanās ar otru cilvēku, gan piekāpšanās, gan finanšu „sānsolji”.

Nauda attiecībās ir jūtīgs jautājums. Ne velti ir teiciens - kur trūkums pa durvīm iekšā, tur mīlestība pa logu ārā. Tas tāpēc, ka trūkums atkailina emocijas. Tieši tāpēc par naudu ir jārunā, vēl jo vairāk tad, ja ir jāpieņem grūti lēmumi.

Finanšu plānošana ir svarīga ģimenes attiecību sastāvdaļa, tāpēc lēmumi par naudu būtu jāpieņem kopīgi.

Lai pēc iespējas izvairītos no strīdiem par naudas pelnīšanu un tērēšanu kopdzīves laikā, svarīgākos jautājumus par naudas lietu kārtošanu vajadzētu izrunāt jau pirms kopdzīves uzsākšanas. Iespējams, ka domas par šādu sarunu izraisa diskomfortu, taču tas ir nepieciešams.

Jautājumi par naudu, kurus vajadzētu izrunāt pirms kopdzīves uzsākšanas

1. Attieksme pret naudu un finanšu paradumiem

Pārrunājiet savā starpā, ko katram no jums nozīmē nauda un kā jūs abi rīkojaties ar savu naudu ikdienā. Vai ļaujaties spontāniem pirkumiem vai arī vienmēr rūpīgi plānojat naudas izdošanu? Vai jums ir bijusi svarīga uzkrājumu veidošana? Kā nopelnījāt savu pirmo naudu, un kādas ir atmiņas par finanšu situāciju bērnībā?

2. Kredītvēsture

Pārrunājiet, kādus kredītus esat ņēmuši un kā veiciet ar to atdošanu. Ja rodas šaubas par partnera teikto, ka parādnieku datu bāzēs viņa nav un, ja vajadzēs, varēs paņemt jaunu kredītu ģimenes vajadzībām, varat abi kopā paskatīties Kredītu informācijas biroja mājas lapā www.manakreditvesture.lv. Lai gan varbūt izklausās pārspīlēti, ja izrādīsies, ka šaubas bijušas pamatotas, būsiet rīkojušies ļoti atbildīgi un izvairījušies no nepatīkama pārsteiguma nākotnē.

3. Attieksme pret kredītiem

Izrunājiet, kāda ir jūsu abu attieksme pret kredītiem - vai nevarat ciest būt parādā un kredītkartes vispār neizmantojat vai arī naudu tērējat pat nesekojoši līdzī bilancei, jo cerat, ka gan jau nopelnīsiet vajadzīgo summu.

4. Pašreizējā finanšu situācija (kredītsaistības, ienākumi, ietaupījumi un īpašumi)

Civillikumā noteikts, ka viena laulātā manta neatbild par otra laulātā saistībām, tomēr kopīgi saimniekojot, ģimenes budžets izjutīs izdevumus, kurus viens no laulātajiem izlietos savu kredītsaistību segšanai.

Varbūt kādam no jums ir ievērojams kredītkaršu parāds un jūs klusībā gaidiet palīdzību no otra, lai samaksātu to vienā reizē. Svarīgi informēt otru ģimenes locekli, ar kādiem obligātajiem maksājumiem būs jāreķinās ikmēneša budžetā. Tāpat vajadzētu pastāstīt par personām, kas ir parādā jums un par ko. Nav pieļaujama situācija, ka tikai pēc kāzām atklājas viena vai abu laulāto parādi. Jānolemj, vai tiks noslēgts laulību līgums par mantas kopību vai šķirtību.

5. Ģimenes budžeta veidošana

Jānolemj, kā rīkosieties ar naudu ģimenē - daži pāri izvēlas veidot kopīgu «kasi», citi vienojas par pilnībā nodalītām finansēm. Jāizlemj, vai tiks atvērtas papildu kartes otram laulātajam, lai jūs kopīgi varētu izmantot naudas līdzekļus, kas atrodas katra laulātā kontā.

6. Finanšu pienākumu sadalījums ģimenē

Daudzās ģimenēs viens no laulātajiem uzņemas gan rēķinu apmaksu, gan visu kopējā budžeta pārvaldīšanu, tomēr arī otram vienmēr jābūt lietas kursā par finanšu stāvokli, lai tā krasas izmaiņas (kāda liela pirkuma vai citu izdevumu dēļ) viņam nebūtu negaidīts pārsteigums.

7. Finanšu plānošana ģimenē

Jāizrunā jautājumi par to, kā tiks plānots ģimenes budžeta sadalījums, kādām lietām atļausieties tērēt, kādām naudu taupīsiet, kādām vajadzībām krāsiet un kā risināsiet negaidītus izdevumus. Jāizlemj jautājums, par kādiem pirkumiem vienmēr vajadzētu konsultēties vienam ar otru. Varbūt tas būs pirkums, kas pārsniegs noteiktu summu vai konsultācija būs vajadzīga tad, kad tiks pārsniegts noteiktais nedēļas kopējo izdevumu limits. Ģimenes finanšu politikai jābūt vienotai - ja viens taupīs pat sīkumos, bet otrs iegādāsies jaunākā dizaina apģērbus, to nevarēs saukt par sabalansētu budžetu un vienotiem finanšu mērķiem nākotnei.

8. Karjeras plāni

Izrunājiet jautājumu par to, vai kāds no ģimenes pārtrauks strādāt, ja piedzims bērns vai arī turpinās strādāt nepilnu darba laiku? Vai jūs varēsiet piesaistīt palīdzību no citiem ģimenes locekļiem vai vajadzēs meklēt aukli un vai varēsiet to atļauties? Ja nebūsiat par to vienojušies, var gadīties, ka laulības dzīves laikā radīsies pārpratumi: «Es domāju, ka mēs

vienmēr abi strādāsim!», bet otrs uzsvērs: «Man likās, ka tas ir pats par sevi saprotams – es nestrādāšu, kad vajadzēs nodarboties ar bērnu audzināšanu!»

9. Līdzekļu uzkrāšana

Apspriediet līdzekļu uzkrāšanas iespējas un veidus. Piemēram, kā bērna(-u) piedzimšana mainīs ģimenes budžetu, vai krāsiet bērna(-u) izglītībai? Pensijas gadi gan arvien attālinās, un jaunāka gadagājuma cilvēkiem varētu šķist nevajadzīgas sarunas par tik tālu un nezināmu nākotni, tomēr jāpārrunā arī to. Apspriežot finanšu situāciju, jūs jau būsit pieminējuši pašreizējos pensijas uzkrājumus, bet varbūt turpmāk vismaz 10% no jūsu ienākumiem vajadzētu novirzīt šiem uzkrājumiem.

Ģimenes budžets

Ģimenes budžeta plānošana ir pirmais un tādēļ arī svarīgākais solis pretī jūsu ģimenes finansiālajai labklājībai.

Budžeta plānošana nozīmē ne tikai savas ģimenes izdevumu un ienākumu uzskaiti, bet arī to plānošanu, nospraužot konkrētus mērķus. Tas nozīmē, ka, rūpīgi plānojot savas finanses, jūs varēsiet ne tikai saprast to, cik daudz tērējat un kur varat ietaupīt, bet arī būt droši par to, ka varēsiet veikt obligātos maksājumus, un justies stabili arī ārkārtas situācijās. Finanšu plānošanai un pārvaldīšanai ir jābūt tādām pašām ieradumam, kā nomazgāt traukus, ielūkoties pastkastītē vai nospodrināt kurpes pirms došanās uz darbu. Kāpēc? Tas prasīs ne vairāk kā 2 minūtes dienā, taču jūs jutīsieties pārliecināti par ģimenes budžetu, varēsiet ar mierīgu sirdi plānot lielākus pirkumus, un jūs nebiedēs atgādinājumi par nesamaksātiem rēķiniem.

Pirmais solis: vienoties par savas ģimenes mērķiem un prioritātēm

Mērķi var būt gan īstermiņa, gan ilgtermiņa, atkarībā no jūsu ģimenes situācijas un prioritātēm. Diskutējot par savas ģimenes nākotni, jūs daudz ko uzzināsiet viens par otru, sapratīsiet to, kas jūs vieno un par kādām lietām jums ir atšķirīgi viedokļi. Tomēr tad, kad būsiet vienojušies par kopīgajiem nākotnes mērķiem, tad tie jūs vienos un arī palīdzēs rīkoties, domāt un reaģēt darbojoties plecu pie pleca, lai tos sasniegtu.

Mērķis var tikt sasniegts, ja tas ir:

1. **Specifisks**- skaidrs, labi nedefinēts un precīzs: Ko mēs vēlamies sasniegt?
2. **Izmērāms** - jāatbild uz sekojošiem jautājumiem: Cik? Cik daudz? Kā mēs zināsim, ka mērķis ir sasniegts?
3. **Vērsts uz aktīvu darbību**- kas mums būtu jādara, lai sasniegtu savu mērķi?
4. **Reāls** - ir jāapzinās savas iespējas. Vai mēs spējam sasniegt savu mērķi? Vai mērķis attaisno līdzekļus?
5. **Ar noteiktu laika robežu** - mērķa sasniegšanas termiņa noteikšana palīdz darīt visu iespējamo, lai to sasniegtu.

Tad, kad esat vienojušies par savas ģimenes mērķiem (gan īstermiņa, gan ilgtermiņa), speram otro soli.

Otrais solis: konstatēt faktus

Kad jāsāk plānot savas finanses? Tad, kad zināt, cik saņemam, bet jums nav ne jausmas, cik un kam nopelnītais tiek iztērēts. Tad, kad naudas pietiek tikai no vienas algas līdz otrai.

Situācija var būt arī citāda - jūs zināt savas ģimenes ienākumus, rūpīgi uzskaitiet izmaksas, atsakieties no nevajadzīgiem tēriņiem un tādējādi jums izdodas ietaupīt un uzkrāt kādam lielākam pirkumam vai ceļojumam. Kā līdz tam nonākt?

Veiciet izdevumu uzskaiti!

Izvēlieties ērtāko veidu:

1. Krājiet čekus un pierakstiet katras dienas vai mēneša ienākumus un izdevumus.
2. Analizējiet savus konta izrakstus, izmantojiet internetā pieejamo uzskaites rīkus.
3. Radiet paši savu ģimenes ieņēmumu/izdevumu uzskaites tabulu.

Izanalizējiet! (Skat. pielikumu „Manas ģimenes naudas plūsma”)

Identificējiet visus ienākumu (darba alga, pabalsti par bērniem, īres ienākumi, u.c.) un izdevumu avotus. Kad sapratīsiet patieso ienākumu un izmaksu sadalījumu, uzdodiet sev vairākus jautājumus:

1. Cik daudz no kopējiem ienākumiem mēs tērējam katrai izdevumu kategorijai?
2. Cik procentuāli mēs tērējam svarīgām lietām?
3. Cik daudz no mūsu tēriņiem ir impulsīvi vai nevajadzīgi pirkumi?
4. Kā mūsu tēriņi atspoguļo mūsu ģimenes prioritātes un mērķus?

Izdariet secinājumus!

Ja konstatētais neapmierina, tad ir jādomā, kā to mainīt. Jūs varat palielināt savus ienākumus vai arī samazināt izdevumus. Jāpārskata, kurās izdevumu kategorijās tiek tērēts visvairāk naudas - pārtikai, apģērbam, apaviem, izklaidei, izglītībai vai kam citam.

Sāciet kontrolēt izdevumus!

Sadaliet tos pēc izmantošanas mērķa (pārtika, transports, apģērbs, mājoklis) un pēc to kategorijas - fiksētās (jeb neizbēgamās) un mainīgās (jeb ietekmējamās) izmaksas:

1. **Fiksētās** (jeb neizbēgamās) - izmaksas, kas noteiktā laika periodā nemainās. Piemēram, komunālie maksājumi, TV, interneta pieslēgums, telefons, bērnudārzs, kredīts. Tomēr, neskatoties uz šo izmaksu nosaukumu, vienmēr ir iespēja meklēt lētākus pakalpojuma sniedzējus, līdz ar to iegūstot lētākas ikmēneša izmaksas (ietaupīt) par konkrēto pakalpojumu.
2. **Mainīgās** (jeb ietekmējamās) - izmaksas, kas mainās tieši proporcionāli preču vai pakalpojumu izmantošanas daudzumam. Piemēram, pārtika, izklaide, apģērbs.

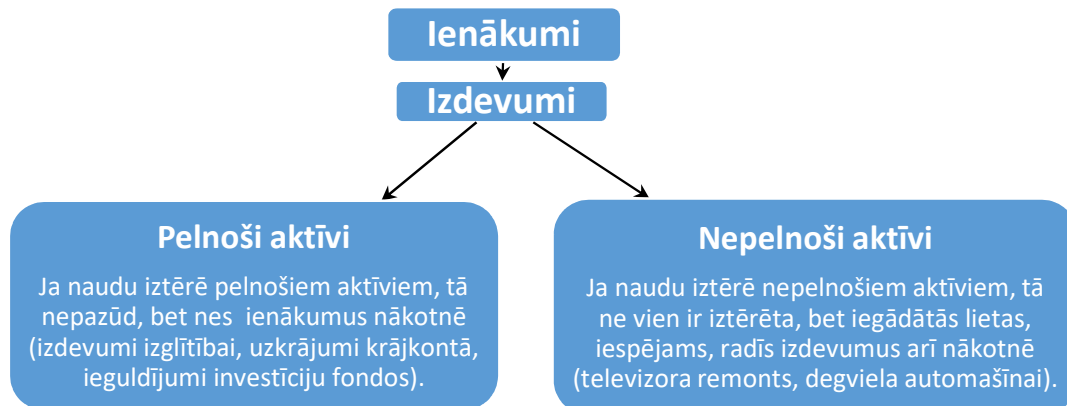
Izmaksas ir jāfiksē katru dienu, tāpēc pielikumā „Manas ģimenes naudas plūsma” ir izveidotas atsevišķas lapas katrai mēneša dienai, kurās fiksēt ne tikai to, ko jūs pirkāt un par kādu cenu, bet arī - ko darījāt šajā dienā un kā jutāties. Tādā veidā jūs veicat izdevumu analīzi, t.i., kādi notikumi (mamma dzimšanas diena → transporta izmaksas pieaug; ballīte pie draugiem → izklaides izmaksas pieaug) un cik lielā mērā ietekmē jūsu ģimenes naudas plūsmu. Ļoti bieži arī jūsu noskaņojums ietekmē to, kā jūs rīkojaties. Veicot izdevumu uzskaiti katru dienu, jūs varat ļoti labi atskatīties uz konkrēto mēnesi un cerams - ar labām atmiņām. Tad izanalizējiet savas rīcības un emociju ietekmi uz naudas plūsmu un meklējiet iespējas un veidus kā ietaupīt.

Trešais solis: nonāciet līdz rezultātam

Pēc rūpīgas izdevumu uzskaites, analīzes un pirmo korekciju ieviešanas paies mēnesis, un jūs varēsiet novērtēt iegūto rezultātu - vai ietaupījāt, vai iztērējāt vairāk nekā nopelnījāt, vai arī dzīvojāt „no algas līdz algai”. Jūsu ģimenes ienākumu un izdevumu atlikumam vajadzētu būt pozitīvam, pretējā gadījumā var rasties neapmierinātība un nedrošība. Ja jums ir patēriņa kredīti, sāciet ar tā dzēšanu! Tas palīdzēs atbrīvoties no liekajiem budžeta izdevumiem un sagatavos jūs nākamajam solim - ieradumam uzkrāt, kad būsiet nomaksājuši īstermiņa aizdevumus.

Nauda nav vērtība, bet gan vērtību sasniegšanas līdzeklis. Līdz ar to nauda ir jāliek lietā, lai tā iegūtu vērtību. Daudz tiek runāts par naudas taupīšanu, taču ar to vien nepietiek, ir jādomā - kur jūs to tērējat jeb kā efektīvāk pārvaldīt savu naudu?

Viss slēpjas jūsu piederošā īpašuma izmantošanā. Ja jūs kaut ko pērkat, tad izvērtējiet, vai tas nesīs jums ieguvumu nākotnē. Viena un tā pati lieta (piemēram, labas kvalitātes fotoaparāts) var gan nest zaudējumus, gan arī ļaut nopelnīt. Ja jūs fotoaparātu izmantosiet tikai savām vajadzībām, tad tas būs nepelnošs aktīvs. Savukārt, ja kļūsiet par pasākumu fotogrāfu vai izīrēsiet to citiem, tas uzreiz kļūst par pelnošu aktīvu. Jo vairāk naudas tērē pelnošiem aktīviem, jo efektīvāk jūs rīkojaties ar savu naudu! Papildus tam, apkārt ir ļoti daudz ārēju kairinātāju (reklāmas TV, laikrakstos, internetā, uz ielām), kuri aicina pirkt aizvien jaunas lietas, tātad - tērēt jūsu naudu.

Ceturtais solis: „Samaksā pats sev” jeb uzkrājumi

Kad izdevumi vairs nepārsniedz ienākumus un ir dzēsti patēriņa kredīti, ir jāsāk veikt uzkrājumus, t.i. beidzot jāsāk maksāt pašiem sev, jo lielākoties visa nauda aiziet, maksājot citiem par precēm un pakalpojumiem. Taču nedrīkstam aizmirst par sevi un saviem bērniem - veidojot „drošības spilvenu”, uzkrājot bērnu izglītībai, pirmajai iemaksai savam mājoklim, arī pensijai un citiem jūsu ģimenes mērķiem.

Savukārt, kad esat izveidojuši stabilu un regulāru uzkrājumu veidošanas sistēmu, varat sākt domāt par to ieguldīšanu un papildu peļņas gūšanu nākotnē.

Dažas idejas, kā tērēt:

Mantu vietā pērciet piedzīvojumus! Zinātnieki ir pierādījuši, ka jauna pieredze, sajūtas, piedzīvotais sniedz ilgstošāku gandarījumu, nekā nopirkta mantas. Pie jaunām lietām mēs esam tendēti ātrāk pierast, kamēr patīkamās atmiņas par pārdzīvoto atgriežamies atkal un atkal.

Ieprieciniet sevi ar vairākiem sīkiem pirkumiem retu un dārgu pirkumu vietā! Tā kā nauda ir ierobežots resurss, beigu bilance liksies tīkamāka, ja sevi iepriecināšanai tērējamo naudu atvēlēsiet nevis vienam lielam pirkumam, bet ik pa brīdim palutināsiet sevi ar ko jauku - kafiju ar draudzeni, pikniks kopā ar draugiem vai romantiskas vakariņas. Laimes sajūta slēpjas patīkamo mirkļu biežumā nevis intensitātē - tā apgalvo zinātnieki.

Novilciniet gaidīto baudu un ... maksājumu! Atvaļinājuma gaidīšana, pludmales un laisku rītu iztēlošanās var būt pat skaistāka par pašu atvaļinājumu. Tas pats princips strādā ar pirkumiem - gaidīšanas prieks tiek paildzināts, krājot naudu un iztēlojoties sevi baudām jauno pirkumu. Turklāt gaidīšana sniedz intensīvākas emocijas kā atmiņas par notikušo. Un esam taču pieredzējuši - novilcinot pirkumu, pēc brīža atskārstat, ka bez tā varam iztikt.

Padomājiet par pirkuma ēnas pusēm! Iekārojot kādu lietu - vienalga, māju vai divriteni, dzīvi ar jauno pirkumu mēdzam iztēloties rožainās krāsās. Taču „velns slēpjas sīkumos!” Ja pirms pirkuma apdomāsi visus apgrūtinājumus, kas nāk kopā ar jauno īpašumu, teiksim, pienākumus, izdevumus un riskus, ko pirkums uzliks, tas vairs tik iekārojams varētu arī nelikties un dzīve bez tā izskatīsies tīri pieņemama.

Esiet uzmanīgi ar pirkumu salīdzināšanu! Bieži vien salīdzināšanas procesā mēdzam pazaudēt kritērijus, kas ir svarīgi gandarījumam, pievēršoties cenai un dažādu praktisku parametru novērtēšanai. Teiksim, gribat divriteni - pilsētas riteni, augstiem izliektiem rokturiem, lieliem riteņiem, graciozu un rozā. Veikalā - atlaides kalnu divriteņiem. Un pārdevējs purina galvu - kā ar tiem šaurajiem riteņiem un augsto stūri uzbrauksiet uz apmalītes? Un beigās izbrauciet no veikala ar zaļu sporta riteni pie rokas. It kā jau prātīga izvēle, bet gandarījums?!

Ieklausieties atsauksmēs! Pirms pieķerties domai par kādu pirkumu, kas darīs jūs laimīgus, vispirms noskaidrojiet, cik apmierināti ir citi šīs mantas īpašnieki. Vai putekļusūcēja - robota īpašnieki, kas dzīvo līdzīgā mājvietā kā jūs, otrreiz ieguldītu naudu šajā pirkumā? Vai jūsu draugiem patika filma, neskatoties uz režisora skaļo vārdu un spožo filmzvaigžņu plejādi? Labs veids, kā paredzēt, cik lielā mērā jūs gandarīs pirkums, ir noskaidrot, kā tas paticis kādam citam.

Uzkrājumi, noguldījumi un ieguldījumi

Veidojot savas ģimenes budžetu, pirmajā vietā ir jāliek pamatvajadzības, tas ir viss nepieciešamais, lai izdzīvotu, un tad „jāsamaksā pašam sev” jeb jāuzkrāj savam mērķim. Tikai tas, kas paliek pāri, var tikt tērēts vēlmēm. Vēlmes ir viss, bez kā cilvēks var izdzīvot. Naudas uzkrāšana un pārdomāta noguldīšana vai ieguldīšana ir viens no labākajiem risinājumiem, kā nodrošināt savu labklājību ilgtermiņā.

Tāpat kā pasaules ekonomikai, arī mūsu dzīvei ir **ciklisks raksturs** - vienmēr pienāk brīdis, kad regulārie ienākumi samazinās. Tieši šajā brīdī nozīmīgu lomu spēlē tas, cik tālredzīgi esat rīkojušies ar savām finansēm.

Tātad **uzkrājumu mērķis ir justies droši par savu nākotni**. Nosakiet savu drošības sajūtas cenu un izvirziet mērķi to uzkrāt. Vienam tie var būt uzkrājumi 500 *euro* vērtībā, citam 1000 *euro*, citam apziņa, ka turpmākos 6 mēnešus varēs samaksāt par kredītu, pat ja zaudēs darbu.

Uzkrājumi ir pirmais priekšnosacījums, lai radītu pamatkapitālu noguldījumu un ieguldījumu veidošanai.

Noguldījumi ir orientēti uz uzkrātās naudas vērtības saglabāšanu.

Ieguldījumi ļauj naudai pelnīt naudu un vairot uzkrāto pamatkapitālu.

Ko izvēlēties - noguldīt vai ieguldīt?

Noguldot jūs izvēlaties drošu naudas saglabāšanas veidu ar nelielu ienākuma procentu, kas reizēm nepārsniedz inflāciju.

Ieguldot jūs izvēlaties pelnīt ar saviem ieguldījumiem, apzinoties, ka nelabvēlīgu apstākļu gadījumā jūsu ieguldījuma vērtība var sarukt.

Kur uzkrāt naudu?

Naudas uzkrāšanas veidi

Skaidra nauda	Algas konts	Norēķinu konts	Krājkonts
Atlieciet ikdienā ietaupīto skaidro naudu īpašā krājkasītē vai glabājiet to kādā citā sev ērtā veidā. Šis gan ir viens no psiholoģiski grūtākajiem krāšanas veidiem, turklāt tas ir pakļauts arī dažādu negadījumu riskam, kuru rezultātā iekrātā nauda var tikt sabojāta, nozaudēta vai vienkārši iztērēta.	Neiztukšojiet katru mēnesi visu algas kontu, bet apņematies līdz algas dienai tur atstāt noteiktu summu. Šis veids piemērots tikai pašiem rūdītākajiem, jo iztērēt to, kas ir brīvi pieejams, var pavisam nemanot.	Atveriet atsevišķu norēķinu kontu bez piesaistītas maksājumu kartes. Pirms rēķinu nomaksas ieskaitiet tajā konkrētu summu. Lai ērtāk, varat izveidot definētu maksājumu „Uzkrājums”!	Līdzīgs atsevišķam norēķinu kontam, tikai par tajā uzkrāto naudu jūs vēl papildus saņemat procentus. Tomēr, lai izņemtu naudu, banka par to ir jāinformē 7 dienas iepriekš. Dažkārt naudas uzkrāšanai šādā kontā tiek noteikts termiņš, tad to sauc par mērķa krājkontu.

Izvēlieties, ko darīt ar saviem uzkrājumiem!

Noguldīt (saglabāt)	Termiņnoguldījums jeb depozīts - naudas noguldījums uz konkrētu laika posmu - sākot no viena mēneša līdz vairākiem gadiem. Par termiņnoguldījumu jūs katru mēnesi, ceturksni vai termiņa beigās saņemat ienākuma procentus.
Ieguldīt (vairot)	
Pensiju 3. līmenis	Valsts pensiju sistēmas daļa, kas paredz brīvprātīgus papildu uzkrājumus pensijai, veicot tos individuāli vai ar darba devēja starpniecību. Pensiju kapitāls tiek ieguldīts finanšu instrumentos, piemēram, vērtspapīros un termiņnoguldījumos bankās. Tas, cik liels būs uzkrātais kapitāls, ir atkarīgs no veikto iemaksu apjoma, uzkrāšanas ilguma un ieguldījumu ienesīguma. Šajā līmenī uzkrāto kapitālu variet saņemt no 55 gadu vecuma, un tas ir mantojams.

Uzkrājošā dzīvības apdrošināšana	Ietver sevī gan dzīvības apdrošināšanu, gan uzkrājumu veidošanu. Līdz ar iemaksu veikšanu stājas spēkā dzīvības vai nelaimes gadījumu apdrošināšana. Nelaimes gadījumā jūs tuvinieki saņems gan jūsu uzkrāto naudu, gan apdrošināšanas atlīdzību. Savukārt, ja negadījumi nenotiks, termiņa beigās jūs saņemsiet uzkrāto naudu un ienākuma procentus no uzkrājuma. Par uzkrājumiem dzīvības apdrošināšanā jūs variet saņemt iedzīvotāju ienākuma nodokļa atlaidi.
Ieguldījumu fondi	Daudzu ieguldītāju apvienoti naudas līdzekļi, kas tiek ieguldīti akcijās, parāda vērtspapīros, banku termiņnoguldījumos, nekustamajā īpašumā u.c.. Par ieguldījumu stratēģiju atbild ieguldījumu eksperti, tādēļ jums nav jāpieņem sarežģīti ieguldījumu lēmumi. Ieguldot naudu fondā, investors saņem ieguldījumu fonda apliecības, kas nosaka, ka investors ir šī fonda līdzīpašnieks. Katra ieguldījumu fonda apliecība pārstāv nelielu daļu no fonda portfeļa.
Fondu fondi	Ieguldījumi dažādos ieguldījumu fondos, kas veido gatavu stratēģiju atbilstoši jums pieņemamam riska līmenim, termiņam un ieguldījuma mērķim. Ieguldījumu fondus pārvalda pārvaldnieks, kurš regulāri pārskata ieguldījumu struktūru un meklē piemērotākos ieguldījumu risinājumus. Tādējādi tiek sniegta papildu drošība ieguldītājiem, jo ieguldījumu portfelis ir profesionāli diversificēts, samazinot riskus.
Individuālie vērtspapīri: Obligācijas	Ilgtermiņa parāda vērtspapīrs (termiņš ir ilgāks par 1 gadu), ko emitēt (izlaiž apgrozībā) valsts, pašvaldība vai uzņēmums. Par šo aizdevumu obligācijas īpašnieks saņem zināmu procentu ienākumu, kas var būt sadalīts regulāros maksājumos vai arī izmaksāts perioda beigās kopā ar pamatsummu.
Parādzīmes	Īstermiņa parāda vērtspapīrs, kura termiņš ir līdz 12 mēnešiem. Parādzīmes tiek pārdotas par cenu, kas ir zem to pilnās vērtības. Savukārt, beidzoties parādzīmju termiņam, īpašnieks saņem pilnu to vērtību.
Akcijas	Vērtspapīri, kas apliecina īpašuma tiesības uz daļu no uzņēmuma, kas emitējis akcijas. Ja esat iegādājušies uzņēmuma akcijas, tas nozīmē, ka jums pieder daļa no uzņēmuma un jūs esat kļuvis par uzņēmuma līdzīpašnieku, kuram ir tiesības saņemt dividendes un piedalīties uzņēmuma akcionāru sanāksmēs.

Uzkrājumu veidošanai nav minimālās naudas summas limita - viss ir atkarīgs no izvēlēta finanšu pakalpojuma. Piemēram, krājkontā variet krāt pārskaitot tajā kaut dažus eiro mēnesī. Savukārt uzkrājošajā dzīvības apdrošināšanā visbiežāk variet uzkrāt, jau sākot ar 20 *euro* mēnesī, vai arī izvēlēties pensiju 3. līmeni, kurā minimālais ikmēneša ieguldījums var būt pat 5 *euro*. Nedaudz augstākas prasības ir depozīta atvēršanai - 140 *euro*. Savukārt ieguldījumu fondos, piemēram, iespējams iesaistīties ar minimālo iemaksu, kas ir 50 *euro*. Ņemiet vērā, ka summas katrā bankā var nedaudz atšķirties! Svarīgākais ir izlemt, kurš no uzkrāšanas veidiem jums ir piemērotākais un cik lielu summu mēnesī varat atļauties atlikt.

Lai izvēlētos, kurš pakalpojums jums ir vispiemērotākais, vajadzētu konsultēties ar vairāku banku speciālistiem un sagaidīt izvērstus skaidrojumus. Nebaidiet uzdot šķietami muļķīgus un sīkumainus jautājumus. Runa taču iet par jūsu naudu un jums ir jāsaprot, kas ar to notiks! Šī izvēle atkarīga no tā, kādam mērķim tiek veidots uzkrājums un kāda līdz ar to ir vēlamā līdzekļu riska pakāpe, peļņa un pieejamība.

Norēķinu konts, krājkonts un termiņdepozīts ir droši naudas krāšanas veidi, ar nelielu ienākuma procentu, kas reizēm nepārsniedz inflāciju.

Šādi risinājumi ir piemērota izvēle gadījumos, kad uzkrātie līdzekļi būs nepieciešami pēc neilga laika vai var kļūt nepieciešami steidzami, piemēram, „drošības spilvena” gadījumā. Ja tiek veidots uzkrājums vecumdienām, tad piemērots ir ieguldījums pensiju 3.līmenī vai uzkrājošā dzīvības apdrošināšana, kas papildus paredz arī iespēju saņemt no valsts iedzīvotāju ienākuma nodokļa atmaksu.

Jautājumi, kurus uzdot pirms izvēlēties sev vispiemērotāko pakalpojumu:¹

1. Vai ieguldījums ir ar risku zaudēt ieguldījuma pamatsummu?
2. Vai uz ieguldījumu attiecas Noguldījumu garantiju likums?
3. Kāds ir ieguldījuma gada ienesīgums, vai tas ir stingri noteikts vai tikai prognozēts?
4. Vai nopelnītos procentus apliek ar iedzīvotāju ienākuma nodokli? Vai nodokli no nopelnītajiem procentiem ieturēs banka, vai tie jādeklarē un jānomaksā pašam?
5. Kādas ir ieguldījuma izveidošanas un apkalpošanas izmaksas? Vai ir vēl kādi saistītie izdevumi?
6. Kādas ir iespējas piekļūt ieguldījumam pirms termiņa un izmaksas par ieguldījuma pirmstermiņa pārtraukšanu?
7. Kādas ir iespējamās darbības ar ieguldījumu - pārdot, ieķīlāt, dāvināt, mantot?
8. Kāds ir nopelnīto procentu saņemšanas biežums?
9. Vai uz ieguldījumu attiecas iedzīvotāju ienākuma nodokļa atmaksa?

¹izstrādāti A/S Swedbank Privātpersonu finanšu institūtā

10. Kāda ir minimālā noguldījuma summa vai iemaksa?

Runa ir par jūsu naudu un tāpēc ir svarīgi, lai jūs justos droši un uzticētos bankai vai citai organizācijai, kurā plānojat noguldīt vai ieguldīt savu naudu.

Jautājumi, kurus vēlams noskaidrot par potenciālajiem pakalpojuma sniedzējiem un kas palīdzēs izvēlēties sev piemērotāko:

1. **Bankas īpašnieki.** Noteikti izpētiet un mēģiniet saprast - vai šie cilvēki/ institūcijas vieš jūsos uzticēšanos.
2. **Bankas tēls un pieejamā informācija.** Ko par šo banku stāsta medijos? Kāda ir tās mājas lapa? Vai vieš uzticību?
3. **Piedāvātās procentu likmes vai plānotā atdeve.** Noteikti izpētiet visu vai vismaz lielāko noguldījumu pieņēmēju piedāvājumus. Arī ļoti lielām % likmēm ir jāizraisa pārdomas, tāpēc noteikti pajautājiēt jūsu konsultantam: kāpēc ir tik liela atšķirība starp viņu un citu banku piedāvājumiem? Ja atbilde jūs apmierina, tad viss kārtībā. Ja konsultants nezina, minstinās vai atbilde jums nešķiet pārliecinoša, uzmanieties! Ir jāveic papildus izpēte vai jādodas uz citu iestādi.
4. **Konsultanta profesionalitāte un patiesa ieinteresētība jūsu vajadzībās.** Vai konsultants uzdod jautājumus par jūsu mērķiem, kam gribat sakrāt vai kāds ir jūsu plāns saistībā ar šo naudu, utt.? Jo vairāk jautājumu par jūsu plāniem, vajadzībām, jo visticamāk, ka šis konsultants piemeklēs vispiemērotāko risinājumu tieši jums. Ja konsultants tikai izstāsta, kādi pakalpojumi ir pieejami un sāk uzspiest konkrētu produktu, tas norāda uz neprofesionalitāti un viņa mērķi pārdot jums jebko.
5. **Līguma saturs.** Kad esat atraduši sev uzticamu iestādi, kuras konsultants patiesi iedziļinās jūsu vajadzībās, paprasiet līgumu un veltiet laiku tā izlasīšanai turpat vai paņemiet uz mājām. Nekautrējieties uzdot jautājumus, pat ja tie liekas it kā sīkumaini vai muļķīgi. Tā ir jūsu nauda un jums ir jābūt pilnīgi pārliecinātiem, ka saprotat, kas notiks ar jūsu naudu dažādos gadījumos! Ja jums nevar izskaidrot kādu no līguma punktiem, tad tā nav īstā vieta, kur noguldīt naudu. Ja gribat pārliecināties, vai konsultants stāsta patiesību un vai esat visu labi sapratis, tad atrodiat neatkarīgu personu, ar kuru pakonsultēties.

Gada ienākumu deklarācija, tās nozīme

Atbilstoši likuma par ledzīvotāju ienākuma nodokli 10. pantam, fiziskās personas veiktās iemaksas tiek uzskatītas par attaisnotajiem izdevumiem. Tas nozīmē, ka varat saņemt atpakaļ daļu no ledzīvotāju ienākuma nodokļa, kas ir maksāts no jūsu ienākumiem.

Kādēļ gan neizmantot šādu iespēju, ja valsts jums atmaksās 25% no veiktajām iemaksām par summu, kas nepārsniedz 20% no gada apliekamajiem ienākumiem.

Par attaisnotiem izdevumiem tiek uzskatītas iemaksas uzkrājumos ar dzīvības apdrošināšanu un pensiju 3. līmenī, ieguldījumi fondos, kā arī izdevumi par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem, ziedojumi un dāvinājumi budžeta iestādēm un sabiedriskā labuma organizācijām.

Gada ienākumu deklarācija ir obligāta valsts amatpersonām un individuālā darba veicējiem (www.vid.gov.lv), kā arī to jebkurš var iesniegt brīvprātīgi, ja gada laikā ir oficiāli ienākumi, no kuriem maksāta pilna iedzīvotāju ienākuma nodokļa likme.

Deklarāciju fiziskām personām (kas neveic saimniecisko darbību) ir iespējams iesniegt visu gadu. VID pieteikto summu atmaksā trīs mēnešu laikā. Piemēram, visu 2016. gadu var iesniegt deklarācijas par 2013., 2014. un 2015. gadu.

Svarīgi!

Savā deklarācijā varat iekļaut arī savu vecāku, vecvecāku, laulātā drauga, bērnu, mazbērnu un personu, kas ir jūsu apgādībā, veiktos attaisnotos izdevumus par ārstniecību un izglītību, neatkarīgi no tā, vai šīs personas gūst ar iedzīvotāju ienākuma nodokli apliekamus ienākumus. Taču tikai tādos gadījumos, ja šīs personas pašas neiesniedz ienākumu deklarāciju un kopējā attaisnoto izdevumu summa nepārsniedz noteikto normu.

Aizņēmumi

Iegādāties mums nepieciešamo būtu grūtāk, ja nevarētu paņemt kredītu dzīvokļa iegādei, līzingu noskatītajai automašīnai vai kredītkarti ērtākiem norēķiniem sen plānotā ceļojuma laikā. Aizņemšanās paplašina mūsu iespējas, tomēr ir lietas, kas jāzina par kredītiem, lai izmantotās iespējas vēlāk neradītu problēmas.

Vispirms jānovērtē savas ģimenes finanšu situācija - jāsaprot ne tikai, kādi ir ienākumi, bet jāizanalizē potenciālā aizņēmuma ietekme uz ģimenes izdevumiem, proti, jāizvērtē aina „pirms” un „pēc”. Jo sīkāk izvērtēsiet katru no pozīcijām un rūpīgāk prognozēsiet iespējamās izmaiņas (gan pozitīvās, gan negatīvās), jo mazāka būs varbūtība, ka palaidīsiet garām kādas pašreiz apslēptas vai šobrīd neesošas izmaksas, kas varētu būtiski ietekmēt ģimenes budžetu ilgtermiņā. Piemēram, bērna piedzimšana noteikti ietekmēs ģimenes naudas plūsmu! Tātad ir ļoti vērtīgi veikt tās analīzi. Visticamāk, ka nāksies mainīt savus paradumus, jo, ja ienākumi aizņēmuma atmaksas laikā nepalielināsies, tad jādomā, kādus izdevumus samazināt vai pat no kā atteikties.

Ir jāizvērtē ģimenes ienākumi 5, 10, 20 gadu perspektīvā (atkarībā no aizņēmuma termiņa). Lai ģimenes budžetam nerastos pārlietu liels slogs, ikmēneša visu kredītu maksājums nedrīkstētu būt lielāks par 30% - 40% no ģimenes kopējiem ienākumiem!

Atcerieties, ka aizņemoties vienmēr rodas papildus izmaksas, ar kurām jums jārēķinās un tās jānoskaidro pirms kredīta ņemšanas, piemēram, nekustamā īpašuma vērtējums, notāra pakalpojumi, zemesgrāmatu nodevas, apdrošināšana. Šīs izmaksas uzreiz ietekmēs jūsu ģimenes naudas plūsmu!

Kredītvēsture un kredītreģistrs

Labas kredītvēstures izveides pamatlikums - neuzņemieties saistības, ko nevarat atļauties. To, vai saistības jums ir pa spēkam, palīdzēs noteikt jūsu ģimenes budžeta plānošana.

Pirms doties uz banku konsultācijām, noskaidrojiet savu kredītvēsturi! Tāpat kā ģimenes ārstam ir informācija par visām kaitēm, ko esat pārslimojuši, jeb slimību vēsture, tā arī banka, izsniedzot kredītu, vienmēr ņem vērā klienta kredītvēsturi. Un tas, cik laba vai slikta tā ir, ietekmēs to, vai varēsiet saņemt kredītu un cik izdevīgi būs jūsu kredīta nosacījumi, piemēram, procentu likme.

Attiecībās ar bankām, kredītvēstures veidošana sākas ar bankas konta atvēršanu, regulāru ienākumu saņemšanu tajā un ikmēneša tēriņu plānošanu tā, lai kontā turētos pozitīvs atlikums. Naudas plūsma kontā bankai dod pirmo priekšstatu par jūsu spēju sekmīgi kārtot saistības. Ja pirms kredīta pieprasīšanas bankā būsiet atvēruši krājkontu, kurā jau kādu laiku veiksi regulāras iemaksas - tas ne tikai būs „drošības spilvens” nākotnei vai finansējums tēriņiem kredīta izmantošanas vietā, bet arī demonstrēs bankai, ka protat rīkoties ar naudu,

spējot daļu no tās novirzīt uzkrājumiem, un, ka pēc kredīta saņemšanas, analogiski spēsiet novirzīt naudu maksājumiem par kredītu. Laba kredītvēsture nozīmē **savlaicīgu** visu rēķinu un kredītmaksājumu veikšanu.

Nozīmīgs ir teju jebkurš maksājums - īres, komunālo pakalpojumu, telekomunikāciju rēķins, satiksmes noteikumu soda kvītis vai cits. Citiem vārdiem, jūsu kredītvēsture sāksies ar pirmo uz jūsu vārda izrakstīto rēķinu.

Pastāv divi kredītreģistri, kur var noskaidrot savu kredītvēsturi:

1. Latvijas bankas kredītu reģistrs - ietver informāciju par visām saistībām pret komercbankām, t.sk. dati par aizņemšanās datumu, termiņu, saistību izpildi, kavēšanos. Informācija kredītu reģistrā glabājas 10 gadus un ir pieejama tikai komercbankām un to meitas uzņēmumiem. Tiesības zināt savu kredītvēsturi ir katram LR iedzīvotājam. Lai uzzinātu, kāda ir jūsu kredītvēsture Latvijas bankas kredītu reģistrā, ir jādodas uz Latvijas bankas biroju (Kr. Valdemāra 1B, Rīgā) un jāraksta iesniegums. Atbilde tiks sniegta 1 darba dienas laikā, bet visbiežāk tas notiek uzreiz. Ja nedzīvojat Rīgā, informāciju varat iegūt arī pa pastu. Iesniegums jāšūta uz Latvijas bankas filiāli Kr. Valdemāra ielā 2A, Rīgā, LV 1050. Papildus tam būs jāveic pasta sūtījuma apmaksa. Detalizētāku informāciju variet uzzināt, piezvanot uz Latvijas banku (tel. 67022497).

2. «Kredītinformācijas Birojs» ir Latvijā pirmais licencētais Kredītbirojs. Tas ir izveidojis pakalpojumu, kas jebkurai privātpersonai dod iespēju iepazīties ar Kredītbiroja sistēmā uzkrāto informāciju, kuru kredīdevēji izmanto, lai novērtētu personas kredītspēju. Šobrīd AS "Kredītinformācijas Birojs" (Kredītbirojs) apkopo privātpersonu datus no sešām lielākajām Latvijas komercbankām - ABLV Bank, Citadele banka, DNB banka, Nordea, SEB banka, Swedbank, alternatīvo finanšu pakalpojumu sniedzējiem, kā arī pārējām uzņēmējdarbības nozarēm Latvijā, kur veidojas nenomaksāto rēķinu slogs, kā piemēram, komunālo pakalpojumu sniedzēju (ūdens, siltums, apsaimniekošana), parādu piedziņas, apsardzes uzņēmumus, degvielas mazumtirdzniecības un citu nozaru uzņēmumiem. Kredītbirojs katrai privātpersonai nodrošina divas bezmaksas Kredītvēstures atskaites gadā par pašas personas datiem. Pakalpojums pieejams interneta mājaslapā www.manakreditvesture.lv.

Latvijas Bankas Kredītreģistrā negatīvs ieraksts par parādu parādās gadījumā, ja nesamaksātais kredītmaksājums ir lielāks par 140 *euro* un jūs apmaksu kavējat ilgāk par 60 dienām. Informācija par kavētu maksājumu Kredītu reģistrā ir redzama potenciālajiem kredīdevējiem 5 gadus pēc saistību pārkāpuma novēršanas dienas, un tāpēc **ar parāda atmaksu vien sabojātā kredītvēsture netiks labota**. Kredītbiroju likums paredz, ka ziņas par kavētu maksājumu būs iekļaujamas kredītatskaitē 5 gadus pēc parāda samaksas dienas vai 10 gadus, ja parāds netiek apmaksāts. Ja esat nokavējuši kādu maksājumu, visus turpmākos maksājumus centieties veikt laicīgi! Tas neapšaubāmi uzlabos jūsu kredītvēsturi. Jo senākā pagātnē paliks nokavētais maksājums, jo mazāk tas tiks ņemts vērā, analizējot jūsu

kredītvēsturi, jo relatīvi lielāka nozīme tiek piešķirta pēdējā laika informācijai par notikumiem jūsu finanšu dzīvē.

Aizņēmumu veidi

Katram kredīta veidam ir paredzēts atšķirīgs izmantošanas mērķis, tāpēc, pirms došanās uz banku, izlemiet, kādam mērķim izmantosiet saņemto naudu - mācībām, ikdienas tēriņiem, mājokļa iegādei u.c.

Patēriņa kredīti	Mājokļa kredīts	Autolīzings
Overdrafts	Kredīts mājokļa iegādei, remontam vai būvniecībai pret nekustamā īpašuma ķīlu	Finanšu līzings
Kredītkarte		Operatīvais līzings
Patēriņa kredīts		
Studentu kredīts		

Kurš no aizņēmumu veidiem ir man vispiemērotākais?

	Mērķis	Maksimālais kredītlimits	Termiņš	% likme	Nodrošinājums
Overdrafts	Ikdienas tēriņi	1 - 4 darba algas	Bez termiņa	15 - 25%	
Kredītkarte	Ikdienas tēriņi, ceļojums, pirkumi i-netā	2 - 6 darba algas	Bez termiņa	15 - 25%	Kredītņēmēja regulārie ienākumi
Patēriņa kredīts	Neliels remonts, kāds lielāks pirkums	6 - 8 darba algas	3 mēneši līdz 5 gadi	15 - 30%	
Studentu kredīts	Studiju maksas segšana vai studiju ikdienas tēriņi	Līdz 12 000 <i>euro</i>	Līdz 15 gadiem	Mainīgā bāzes procentu likme + pievienotā likme (2-8%)	Kredītņēmēja un/vai līdzzaizņēmēja regulārie ienākumi

Mājokļa kredīts

Mājokļa kredīts ir **ilgtermiņa kredīts** nekustamā īpašuma - dzīvokļa, mājas - iegādei, celtniecībai vai remontam. Kā nodrošinājums šim kredītam kalpo jau īpašumā esošs vai arī

iegādājams īpašums. Pērkot īpašumu, banka kā kredītu izsniegs tikai daļu no īpašuma vērtības - jums pašiem būs jāsedz vismaz 10% no īpašuma vērtības.

Kredīta atmaksa notiek saskaņā ar atmaksas grafiku - katru mēnesi ir jāveic maksājums, kas sastāv no pamatsummas un procentu maksājuma.

Kredīta termiņš. Atkarīgs no tā, cik lielu ikmēneša maksājumu jūs varat atļauties, un nodrošinājuma vērtības. Jo ilgāks ir kredīta atmaksas termiņš, jo mazāks ikmēneša maksājums, tomēr tādā gadījumā atmaksas termiņa laikā vairāk samaksāsi kredīta procentos. Izplatītākais kredīta līgumu termiņš Latvijas bankās ir aptuveni 20 gadi, savukārt maksimālais, kas tiek piedāvāts, ir 40 gadi.

Kredīta summa. Ikmēneša kredīta maksājumam nevajadzētu pārsniegt 30 - 40% no mēneša ienākumiem. Noformējot kredītu, vienmēr pārjautāties, ar kādām vēl papildu izmaksām jāērēķinās - nekustamā īpašuma vērtējums, notāra pakalpojumi, zemesgrāmatu nodevas, īpašuma apdrošināšana u. c.!

Kredīta valūta. Kredīts būtu jāņem tajā valūtā, kādā saņemat algu. Ja kredīts būs citā valūtā, jums būs jāraizējas par valūtas riskiem - valūtas kursam svārstoties, pastāv iespēja, ka, konvertējot valūtu, kredīta summa būtiski pieaugs.

Auto līzings veidi

Auto līzings ir finanšu pakalpojums, kas sniedz iespēju izmantot kāroto automašīnu, maksājumus veicot pakāpeniski katru mēnesi. Latvijā auto līzings ir divi veidi - finanšu līzings un operatīvais līzings.

	Finanšu līzings	Operatīvais līzings
Galvenā atšķirība	Automašīnas iegādes darījums ar ikmēneša maksu, kuram noslēdzoties, jūs kļūstat par īpašnieku	Automašīnas nomas darījums, kura laikā jūs maksājat nomas maksājumus un perioda beigās a/m atdodat līzings kompānijai vai iegādājaties par tā brīža cenu
Pirmā iemaksa	Vismaz 10 - 15% no automašīnas vērtības	
Līzings periods	Maksimālais periods - 5 gadi	
Nobraukums	Netiek ņemts vērā	Jāplāno un jānosaka pēc iespējas precīzāk, jo no tā ir atkarīga auto atlikusī vērtība. Ja nobraukums ieplānots par lielu, tad nomas maksājums būs augstāks, un katru mēnesi veidosies nevajadzīga pārākums. Ja nobraukums ieplānots par mazu, nomas perioda beigās būs jāsedz izmaksas par papildu nobrauktajiem kilometriem
Papildus izmaksas	Maksa par līzings noformēšanu, KASKO apdrošināšana, a/m pārreģistrācija pēc līzings perioda beigām	Maksa par līzings noformēšanu, KASKO apdrošināšana
Kurš veids piemērotākais?	Ja pēc termiņa vēlaties iegūt automašīnu savā īpašumā un turpināt to lietot. Līzings var iegādāties arī lietotu automašīnu. Ikmēneša maksājums būs lielāks nekā operatīvajam	Ja svarīgs pēc iespējas mazāks ikmēneša maksājums un vēlaties braukt ar pēc iespējas jaunāku automašīnu. Līzings termiņam beidzoties, varat noformēt jaunu līzings jaunam auto. Tomēr jāņem vērā, ka līzings perioda beigās tiek novērtēts automašīnas vispārīgais nolietojums, jo defekti, kas radušies papildu, būs jānovērš par saviem līdzekļiem

Atcerieties, ka par aizņēmuma atmaksu ir atbildīgs ne tikai kredīta ņēmējs, bet, ja ir, arī **Galvnieks** - cilvēks, kurš parakstot galvojuma līgumu, apliecina, ka aizņēmējs spēs atmaksāt kredītu. Vienlaikus galvotājs apliecina arī savu gatavību atmaksāt kredītu aizņēmēja vietā, ja tas to nespēs paveikt. Tātad, ja vēlaties kļūt kādam draugam vai ģimenes loceklim par galvotāju, apzinieties, ka esat tikpat atbildīgs par kredīta atmaksu, cik pats aizņēmējs un ka šis

kredīts kādu dienu var būtiski ietekmēt jūsu ģimenes naudas plūsmu (kredītņēmēja atmaksas problēmu gadījumā).

Kā izvēlēties kredīta devēju?

Potenciālie kredīta devēji var būt vecāki, ģimenes locekļi, bankas, līzings kompānijas, ātro kredītu devēji, darba devējs, arodbiedrība u.c..

Ja esat nolēmuši sadarboties ar banku vai līzings kompāniju, tad noteikti ņemiet vērā sekojošo:

1. **Uzņēmuma reputācija** - krīzes gados daudz dzirdējam par banku attieksmi pret grūtībās nonākušiem kredītņēmējiem. Parunājieties ar radiem, paziņām. Pameklējiet informāciju medijos, internetā.
2. **Konsultanta profesionalitāte** - vai šis darbinieks rūpīgi uzklausa un iedziļinās jūsu vajadzībās, uzdod papildus jautājumus, lai izprastu tās labāk, piedāvā vairākus risinājumus, ir gatavs darīt vairāk nekā gaidījāt, jums saprotamā valodā izskaidro līguma nosacījumus? Vai darbinieks izraisa jūsos uzticēšanos?
3. **Līguma nosacījumi- Līgums ir obligāti jāizlasa** un vēlams pakonsultēties ar pazīstamu juristu vai bankas darbinieku. Pievērsiet īpašu uzmanību šiem punktiem līgumos:
 - 3.1. Pirmās iemaksas lielums;
 - 3.2. Nepieciešamais nodrošinājums;
 - 3.3. Kredīta termiņš;
 - 3.4. Kredīta valūta (jāņem tajā valūtā, kādā saņem algu, lai nebūtu jāraizējas par valūtas riskiem);
 - 3.5. Procentu likme;
 - 3.6. Iespēja paņemt kredītbrīvdienas;
 - 3.7. Nosacījumi, ja uz kādu laiku jāatliek kredīta maksājums;
 - 3.8. Citi nosacījumi.

Kreditņēmēja tiesības un pienākumi

Kā jebkurā sadarbības jomā katrai no iesaistītajām pusēm ir savas tiesības un pienākumi, tā arī uzsākot sadarbību ar finanšu institūciju jums ir jāapzinās gan savas tiesības, gan pienākumi.

Daži svarīgākie no tiem ir redzami šajā tabulā:

Tiesības	Pienākumi
Tikt informētam par visiem līguma nosacījumiem	Informēt kredīta devēju par saviem patiesajiem ienākumiem, visām saistībām, apgādājamiem (pirms kredīta izsniegšanas) vai grūtībām atmaksāt, ja kredīts jau paņemts (tas gan jādara pēc iespējas ātrāk)
Saņemt kredītu līgumā noteiktā datumā	Maksāt ikmēneša kredītmaksājumus līgumā noteiktā datumā
Pieprasīt, ka kredīta devējs pilda visus līgumā noteiktos nosacījumus	Pildīt visus līgumā noteiktos nosacījumus
Atmaksāt kredītu pirms laika	Laicīgi informēt kredīta devēju un pildīt līgumā noteiktos nosacījumus. Atteikuma gadījumā saņemt no kredīta devēja motivētu atbildi 30 dienu laikā
Pārkreditēties pie cita kredīta devēja	Informēt kredīta devēju un samaksāt līgumā noteikto komisijas maksu
Prasīt pamatotas izmaiņas līgumā ne biežāk kā vienu reizi gadā	Samaksāt pamatotu un samērīgu maksu par pakalpojuma administratīvajiem izdevumiem

Kredīta devējam **nav tiesību pieprasīt kreditņēmējam**, kas nav pieļāvis būtisku līguma pārkāpumu:

1. Izsniegtā kredīta papildu nodrošinājumu, pamatojoties uz to, ka kredīta nodrošinājumā esošā nekustamā īpašuma vērtība ir samazinājusies nekustamā īpašuma tirgus izmaiņu dēļ.
2. Jebkādas izmaksas par hipotekārā kredīta nodrošinājuma pārvērtēšanu līguma darbības laikā.
3. Izsniegtā kredīta pirmstermiņa atmaksu.

Par būtisku līguma pārkāpumu uzskatāma kredīta atmaksas vai procentu samaksas maksājumu kavēšana ilgāk kā par 60 dienām vai biežāk kā trīs reizes gada laikā, katru reizi

ilgāk par 30 dienām, kā arī kredīta neizmantošana kredīta līgumā paredzētajam mērķim. („Patērētāju tiesību aizsardzības likums”, par kredītiem, kuru atmaksa nodrošināta ar nekustamā īpašuma hipotēku.)

Līguma noteikumu izmaiņas nedrīkst būt patērētājam nelabvēlīgākas salīdzinājumā ar līgumā izdarāmo izmaiņu piedāvāšanas brīdī pastāvošajiem tirgus nosacījumiem.

Ko darīt, ja rodas grūtības ar kredīta maksāšanu?

Pats galvenais ir nepiekt „strausa politiku”! Piesakieties uz konsultāciju, lai ar banku izrunātu radušās problēmas un iespējamus risinājumus! Bankas ir daudz atsaucīgākas pret cilvēkiem, kuri paši apzinās radušos situāciju, nāk uz sarunu un ir gatavi meklēt abpusēji pieņemamus risinājumus.

Aizņemšanās paplašina mūsu iespējas. Tomēr ir svarīgi apzināties visus riskus, saistības (mājokļa kredīta gadījumā - ilgtermiņa!), lai izmantotās iespējas vēlāk neradītu problēmas.

Lai izdodas atrast savas ģimenes finanšu plānošanas modeli!

Ieteicamie avoti tēmu padziļinātai apguvei

Finanšu pratības testi:

- ♦ <http://www.seb.lv/lv/private/research/analytic-info/personigas-finanses/zinasanas-par-finansem/>
- ♦ http://www.nordea.lv/Par+Nordea/Par+Nordea/Naudas+skola/1626422.html?InklD=editorial-spot_naudas-skola_29-08-2013-lv-pn

Noguldījumu IQ:

- ♦ http://www.nordea.lv/Par+Nordea/Par+Nordea/Naudas+skola/1626422.html?InklD=editorial-spot_naudas-skola_29-08-2013-lv-pn

Finanšu zināšanu rokasgrāmatas un padomi:

par personīgo finanšu pārvaldību

- ♦ http://www.nordea.com/sitemod/upload/root/www.nordea.lv%20-%20lv/bankas_vadiba/Nordea_Finansu_rokasgramta_parvaldisana_final_13.pdf
- ♦ <http://www.manasfinanses.lv/kategorijas/padomi/gimenes-budzeta-planosana-padomi/>
- ♦ <https://www.youtube.com/watch?v=OifnUdUAOW0>
- ♦ https://www.youtube.com/watch?v=7Zt_T5fUd7w

par uzkrājumiem, noguldījumiem un ieguldījumiem

- ♦ http://www.nordea.com/sitemod/upload/root/www.nordea.lv%20-%20lv/ielugumi/Nordea_Finansu_rokasgramta_uzkrajumi.pdf
- ♦ <http://www.manasfinanses.lv/kategorijas/padomi/uzkrajumi/>
- ♦ https://www.youtube.com/watch?v=F4_bgBIjE8s

par kredītiem

- ♦ http://www.nordea.com/sitemod/upload/root/www.nordea.lv%20-%20lv/Nordea_Finansu_rokasgramta_Kreditu_final_12.pdf
- ♦ <http://www.manasfinanses.lv/kategorijas/padomi/aiznemsanas/>

Padomi dažādām dzīves situācijām:

- ♦ <http://www.manasfinanses.lv/padomi/>

Ģimenes budžeta plānotāji:

- ♦ <http://www.manasfinanses.lv/2010/03/17/naudas-planotajs/>
- ♦ <http://www.seb.lv/lv/private/research/analytic-info/personigas-finanses/family-budget-planner/>
- ♦ <http://www.finansuplanotajs.lv/>
- ♦ Swedbank klientiem: <https://ib.swedbank.lv/private/planner?language=LAT>

Algas, pabalstu un izdevumu kalkulatori:

- ♦ <http://www.manasfinanses.lv/kategorijas/kalkulatori/>
- ♦ [Ērta gada ienākumu deklarācijas forma:](#)
- ♦ <http://www.manasfinanses.lv/kategorijas/kalkulatori/>

Padomi pirms ņemt kredītu:

- ♦ <http://www.ptac.gov.lv/page/442>

Finanšu pakalpojumu un ar naudu saistītas definīcijas:

- ♦ <http://www.klientuskola.lv/lv/>
- ♦ <http://www.naudaskola.lv/lv/content/terminu-vardnica>

Informācija un filmiņas par naudu (bērniem):

- ♦ <http://www.naudaskola.lv/lv/content/maza-naudas-abece>
- ♦ <http://www.bankasoc.lv/lv/finansu-pratiba/macibu-materiali.html>

Pie kā vērsties sūdzību, strīdu gadījumos:

- ♦ <http://www.klientuskola.lv/lv/pie-ka-tev-versties.html>

Ieguldītāja, noguldītāja un apdrošinātā aizsardzība:

- ♦ <http://www.klientuskola.lv/lv/kas-tevi-aizsarga.html> Naudas loma sabiedrības, ģimenes un indivīda vērtību sistēmā

Metodiskais materiāls pasniedzējam

Iepazīšanās, gaidu un pieredzes apzināšana. Moduļa mērķis, uzdevumi un gaita

Lektors īsi iepazīstina ar sevi, savu pieredzi un tēmu - finanšu pratība, kā arī iepazīstas ar grupas dalībniekiem.

Lai veicinātu sadarbības prasmes un gūtu labas emocijas, lektors aicina dalībniekus uzspēlēt spēli (pēc lektora izvēles), pēc kuras dalībnieki tiek sadalīti pāros. Vēlams, lai pāros būtu iepriekš nepazīstami cilvēki. Ja nepieciešams, lektors samaina pārus.

Praktiskais uzdevums - Gaidu un pieredzes apzināšana

Grupas dalībnieki strādā lektora izveidotos pāros. Pāriem tiek dots uzdevums 5 minūšu laikā intervēt vienam otru un formulēt atbildes uz lektora sagatavotajiem jautājumiem. Jautājumi ir sagatavoti uz Darba lapas, kurā pāris atzīmē atbildes. Svarīgi ir paskaidrot, ka pāri katram var būt sava pieredze un savs viedoklis. Jautājumi uzrakstīti tā, lai katrs pāris savu atbilžu lapu var piestiprināt zem jautājuma:

- 1) Kāda ir personīgā pieredze finanšu plānošanā?
- 2) Kāda ir personīgā pieredze uzkrājumu veidošanā?
- 3) Ko sagaida no šīm mācībām?

Pēc tam katrs pāris īsi (līdz 2 minūtēm) prezentē savu atzinumu, atspoguļojot kopīgo un atšķirīgo pāra ietvaros.

Lektors arī pats aizpilda darba lapu un prezentē savu pieredzi un viedokli, tādējādi akceptējot demokrātisku un atvērtu mācību vidi, kurā katrs dalās savā pieredzē, bet lektora kā jomas speciālista uzdevums ir vadīt šo procesu, sniedzot izpratni, jaunas zināšanas un prasmes, vienlaikus izmantojot grupas pieredzi mācību mērķu sasniegšanai.

Lektors apkopo rezultātus un secina viedokļu dažādību. Pievēršot uzmanību viedokļu dažādībai, lektors uzsver tematikas aktualitāti un to, cik svarīgi ģimenei ir ZINĀT UN PRAST rast vienotu skatījumu galvenajos ģimenes budžeta plānošanas jautājumos, jo attieksme pret naudu un tās tērēšanu ir viens no ģimenes stabilitātes nosacījumiem. Lai ilustrētu šo atziņu, lektors uzdod saturiski virzītu jautājumu, vai ir zināms, kādi ir 3 populārākie iemesli laulību šķiršanai?

Dalībnieki izsaka savas versijas. Lektors noklausās un iepazīstina ar ASV pētījuma datiem par laulību šķiršanas iemesliem. Visbiežāk minētie iemesli laulību šķiršanai ir nauda, sekss un jautājumi par bērnu audzināšanu. Lektors informē, ka turpmākās nodarbības palīdzēs dalībniekiem gūt zināšanas un prasmes ģimenes finanšu gudrai pārvaldībai, jo:

- 1) Mācību mērķis ir apgūt zināšanas un prasmes naudas gudrai pārvaldībai (plānot, krāt, aizņemties), lai palīdzētu ģimenei sasniegt tās nākotnes mērķus. Noslēgumā katram pārim ir gatava uzzīmēta savas ģimenes nākotne no finanšu perspektīvas.
- 2) Mācību laikā tiks attīstītas un pilnveidotas prasmes:
 - a) noformulēt kopēju viedokli par naudas un mantas vietu topošās ģimenes vērtību sistēmām
 - b) sastādīt savu ģimenes budžetu,
 - c) izvēlēties sev piemērotāko uzkrājumu, noguldījumu, ieguldījumu veidu,
 - d) izvērtēt nepieciešamību un savas ģimenes iespējas ņemt aizņēmumu.

Noslēgumā lektors pastāsta, ko sagaida no grupas - aktīvus un atvērtus dalībniekus, jautājumus, komentārus un dalībnieku pieredzes stāstus, izslēgtus mobilos tel., u.c.

Naudas, mantas nozīme cilvēku vērtību sistēmā. Naudas piederības un naudas tērēšanas ieradumu maiņa, nodibinot ģimeni. Stereotipi

Diskusija - Naudas pārvaldīšanas modeli

Mērķis: noskaidrot dalībnieku viedokli par viņiem pieņemamo/zināmo naudas pārvaldīšanas modeļiem.

Lektors jau iepriekš ir sagatavojis un telpā izvietojis uzrakstus „Piekrītu”, „Nepiekrītu” un „Šaubos”.

Tiek izteikti (var būt uzrakstīti) apgalvojumi un katrs dalībnieks, tos apdomājot, dodas pie uzraksta, kas atbilst viņa uzskatiem. Dalībniekiem tiek prasīts pamatojums, kāpēc piekrīt, nepiekrīt vai šaubās par konkrēto apgalvojumu.

Tiek aptaujāti 2 - 3 dalībnieki no katras grupas (piekrītu, nepiekrītu un šaubos) un arī citi grupas dalībnieki tiek aicināti iesaistīties diskusijā (ja ir vēl citi argumenti). Tiek noskaidrots, vai kāds pēc visu argumentu uzklaušanās nevēlas mainīt savu viedokli un līdz ar to arī atrašanās vietu. Lektoram svarīgi sekot, lai diskusija būtu atvērta un netiktu izteikti spriedumi.

Apgalvojumi:

- 1) Nauda atrisina visas problēmas;
- 2) Naudas aizņemšanās nav laba ideja;
- 3) Cilvēki pārāk vairāk lietu kā viņiem patiesībā ir nepieciešams;
- 4) Nauda pieder tam, kas to ir nopelnījis (šis apgalvojums jāapskata arī ģimenes kontekstā);
- 5) Galvenais pelnītājs ģimenē ir vīrietis;

6) Galvenais pelnītājs ģimenē nosaka to, kā nauda tiks tērēta;

7) Visu ģimenes locekļu ienākumi ir jāliek „vienā katlā”.

NB! Šis ir maksimālais apgalvojumu skaits. Cik no tiem izmantot ir jāskatās pēc laika, cik plaša izvēršas diskusija par katru.

Diskusijas nobeigumā jāveic apkopojums. Viedokļi atšķiras. Ir svarīgi ieklausīties otras puses argumentos un uzdot precizējošus jautājumus, lai viedokļu atšķirība nerastos izteiksmes veida dēļ. Tas nav kauns vai pazemojums mainīt savu viedokli pēc argumentu uzklaušanās. Ir svarīgi ģimenē vienoties par abiem pieņemamu naudas pārvaldīšanas modeli.

Jautājumi par naudu, kurus vajadzētu izrunāt pirms kopdzīves uzsākšanas

Lekcija

Lektors īsi pastāsta par svarīgākajiem finanšu jautājumiem, kuri jāpārrunā pirms kopdzīves uzsākšanas, lai abas puses būtu informētas par otras puses attieksmi pret naudu, pašreizējo finanšu situāciju un vienotos par modeli, kā ģimene turpmāk rīkosies ar naudu - ģimenes budžeta veidošana, finanšu pienākumu sadale un plānošana.

Jāuzsver, ka galvenais ir runāt un izstāstīt gan par pašreizējo finanšu situāciju, gan par to, kādu redz kopīgo nākotni. Noteikti var atsaukties uz iepriekšējo diskusiju (apgalvojumi), kurā atklājās viedokļu dažādība. Nobeigumā akcentēt, ka nav viena pareizā ģimenes finanšu plānošanas modeļa. Katrai ģimenei tas ir savs, un, ja vien abas puses ar to ir mierā, arī pareizais!

Ģimenes budžets

Ģimenes mērķi un resursi to sasniegšanai

Praktiskais uzdevums - Ģimenes „nākotnes zīmējums”

Grupas dalībnieki strādā pāros (topošie vīrs un sieva). Lektors aicina dalībniekus apsēsties, novietot rokas uz ceļgaliem, aizvērt acis un pasapņot:

„Ir pagājuši 5 gadi kopš jūsu kāzu dienas. Kāda izskatās jūsu dzīve? Kur jūs esat? Kā dzīvojat? Ar ko nodarbojaties? Cik liela ir jūsu ģimene?”

Dalībniekiem tiek dota 1 minūte laika. Tad, atverot acis, kopā ar savu pārinieku (topošo vīru vai sievu) jāpārrunā un jāuzzīmē sava kopdzīve pēc 5 gadiem. Kamēr dalībnieki stāsta viens otram, lektors iedod katram pārim A1 papīra lapu un krāsainos flomasterus. Dalībniekiem tiek dotas 10 minūtes laika sava kopīgā nākotnes zīmējuma radīšanai.

Tad tiek dotas 5 minūtes laika, lai katrs pāris sava zīmējuma malā vai apakšā uzrakstītu 3 svarīgākos resursus, kuri nepieciešami šī nākotnes zīmējuma realizēšanai. Kamēr dalībnieki domā un raksta, lektors (dalībniekiem neredzot) saraksta populārākos resursus: izglītība, veselība, nauda, kompetences/prasmes, kontakti, pašmotivācija, laiks u.c..

Pēc 5 minūtēm katrs pāris tiek aicināts nosaukt savus 3 svarīgākos resursus. Lektors atzīmē katru dalībnieku nosaukto resursu. Ja kāds no tiem nav sarakstā, tad pieraksta klāt.

Kad visi pāri ir nosaukuši savus resursus, lektors veic apkopojumu (pēc pieredzes visvairāk atzīmju ir pie naudas, veselības, izglītības vai prasmēm) un secina, ka nauda ir viens no top 3 (vai pat top 1, ja visvairāk atzīmju) resursiem daudzu dzīves mērķu sasniegšanai. Tāpēc ar to ir jāmacās rīkoties tā, lai nauda tiešām būtu resurss, nevis dzīves mērķis. Kur tad šo resursu iegūt?

Ienākumu gūšanas veidi

Lekcija

Lekciju sāk ar jautājumu dalībniekiem par to, kādi ir ienākumu gūšanas veidi un idejas pieraksta. Lektors secina, ka visiem ir zināms, kur nauda rodas (ienākumi) un ka to var nopelnīt dažādos veidos. Tomēr jebkurā budžetā ir arī otra puse - izdevumi. Tiek uzsvērti 2 dažādi veidi, kā tos pārvaldīt, t.i. - ir izdevumi, kuri mums palīdz, vai nu vairojot naudu (pelnošie aktīvi jeb mantas), vai arī tieši pretēji – izdevumi, kuri mūsu ienākumus tikai samazina (nepelnošie aktīvi jeb mantas). Lektors min piemērus no abiem izdevumu veidiem. Lekcijas beigās lektors lūdz dalībniekus minēt savus piemērus. Ko nozīmē taupīt un krāt?

Praktiskais uzdevums – Terminu *taupīt* un *krāt* nozīmes izpratne

Grupas dalībnieki strādā pāros. Lektors aicina izprast 2 terminus, kuri ļoti bieži tiek nepareizi izmantoti: taupīt un krāt.

Termini tiek uzrakstīti. Pāriem tiek dota 1 minūte, lai viņi vienotos par vienu sinonīmu vai īsu definīciju (vajadzētu sastāvēt no 3 - 4 vārdiem) šiem vārdiem. Tad lektors sniedz savu terminu skaidrojumu un visi kopā vienojas par vislabāko definīciju/sinonīmu. Lektors pieliek šo papīra lapu pie sienas un uzsver, ka šie termini tiks izmantoti dienas gaitā.

Kas ir ģimenes budžets un no kā tas veidojas? Sava ģimenes budžeta sastādīšana, monitorēšana, rezultātu analīze un korekciju veikšana

Lekcija + Praktiskais uzdevums - Ģimenes budžeta veidošana

Lekciju sāk ar aicinājumu pāriem paņemt savus „nākotnes” zīmējumus un 5 minūšu laikā uz zaļām līmlapiņām uzrakstīt iespējamās ģimenes ienākumu avotus un uz sarkanām - iespējamās ģimenes izdevumu avotus, tad tās pielīmēt pie zīmējuma.

Tādejādi pirmais ģimenes budžets sāk iegūt aprises un dalībnieki var ieraudzīt, kur nauda rodas un kur tā paliek. Lektors aicina dalībniekus apskatīt vienu ģimenes budžeta plānotāju, kuru var ikdienā izmantot un atver Excel dokumentu „Manas ģimenes naudas plūsma” (2. pielikums). Lektors kopā ar dalībniekiem apskata piedāvātos ienākuma avotus. Kamēr lektors aizpilda ienākumu sadaļu ar datiem par vidējo Latvijas mājsaimniecību (3. pielikums), dalībnieki tiek lūgti apskatīt savus plānotos ienākumus (zaļās līmlapiņas) un papildināt, ja kaut kas ir aizmirsis. Jāuzsver, ka dalībniekiem var būt vēl citi ienākumu avoti.

Tad lektors pievērš uzmanību izdevumu sadaļai un uzsver, ka ir 2 veidu izmaksas - fiksētās (jeb neizbēgamās) izmaksas un mainīgās (jeb ietekmējamās) izmaksas, un dod fiksēto izmaksu termina skaidrojumu. Lektors uzsver, ka vienmēr ir iespēja meklēt lētāku pakalpojuma sniedzēju, iegūstot lētākas ikmēneša izmaksas (TAUPĪT) par konkrēto pakalpojumu un izstāsta kādu piemēru, kā arī ieguvumus. Var izmantot šādu piemēru - mana ģimene ir atteikusies no televizora. Ja vēlamies redzēt kādu raidījumu, tad datorā skatāmies TVplay, kur ir TV3 un LNT (bezmaksas), vai uz konkrētu periodu nopērkam Lattelecom TV (~9 EUR mēnesī).

Ir 2 lieli ieguvumi: vairāk laika jēgpilnām nodarbēm pašam un kopā ar ģimeni, kā arī mazākas fiksētās ikmēneša izmaksas - nav patēriņa kredīts par jaunāko platekrāna TV un nav maksas par satelīta vai kabeļtelevīzijas.

Lektors aizpilda izdevumu sadaļas obligātās izmaksas ar vidējās Latvijas mājsaimniecības datiem (2. pielikums) un tajā pat laikā aicina dalībniekus paskatīties uz saviem plānotajiem izdevumiem (sarkanās lapiņas), tās papildināt vai labot, ja nepieciešams.

Turpinājumā tiek pievērsta dalībnieku uzmanība uz izdevumu tabulas sadaļu „mainīgās jeb ietekmējamās izmaksas” un lektors dod šī termina skaidrojumu. Tad paskaidro, ka tabulā ir saliktas lielās ietekmējamo izmaksu grupas, kuras dalībnieki var dalīt sīkāk (piemēram, pārtikas preces: pārtika un gardumi/uzkodas, ja dalībnieki vēlas saprast, cik patiesībā tērē šīm lietām, vai pārtika un alkoholiskie dzērieni, pārtika un tabakas izstrādājumi). Var pievienot arī citas, savai ģimenei raksturīgas, izmaksu grupas.

Lektors uzsver, ka šīs izmaksas ir jāfiksē katru dienu, tāpēc ir izveidotas atsevišķas lapas katrai mēneša dienai, kurās fiksēt ne tikai to, ko pirka un par cik, bet arī - ko darīja šajā dienā un kā jutās. Jāpaskaidro arī iemesls - izdevumu analīzes veikšana - kādi notikumi (mammas dzimšanas diena → transporta izmaksas pieaug, ballīte pie draugiem → dzērienu izmaksas pieaug, u.tml.) un cik lielā mērā ietekmē konkrētās ģimenes naudas plūsmu.

Tāpat jāuzsver, ka ļoti bieži noskaņojums ietekmē to, kā cilvēks rīkojas. Šādā veidā var ļoti labi atskatīties uz konkrēto mēnesi, jo tā paliek savā ziņā kā dienasgrāmata. Tad vēlams izanalizēt savas rīcības un emociju ietekmi uz naudas plūsmu, kā arī meklēt iespējas un veidus kā ieTAUPĪT.

Turpinājumā lektors aizpilda Latvijas vidējās mājsaimniecības izdevumu sadaļas ietekmējamās izmaksas (3. pielikums) un tajā pat laikā liek dalībniekiem paskatīties uz saviem izdevumiem (sarkanās lapiņas), tās papildināt vai labot, ja nepieciešams. Kad tabula aizpildīta, lektors norāda, ka šāda šobrīd izskatās Latvijas vidējā mājsaimniecība (bez bērniem, ieguldījumiem un kredītiem), un jautā dalībniekiem - vai viņiem ir kādi secinājumi, atziņas? Dalībnieku teikto piefiksē uz lapas (ar virsrakstu „Ģimenes budžets”), kas novietota redzamā vietā. Noslēgumā lektors veic tēmas „Ģimenes budžets” apkopojumu, kurā parāda soļus, kā efektīvi un mērķtiecīgi strādāt ar savu ģimenes budžetu.

Jāatgādina, ka dalībnieki ir uzzīmējuši savas ģimenes pirmo budžetu (ar ienākumiem un izdevumiem), veikuši pirmo monitoringu un korekcijas, izmantojot Latvijas vidējās mājsaimniecības budžeta paraugu, kā arī, izanalizējot šo vidējo budžetu, izdarījuši secinājumus.

Noslēgumā jāuzsver, ka ikdienas gaitās bieži vien aizmirstam par saviem sapņiem vai mērķiem, tāpēc tie jāpatur prātā, lai mazinātu nevajadzīgus tēriņus. Tomēr vajag un pat ir nepieciešams priecāties par sasniegto (piemēram, izdevās ietaupīt, kā plānots) un arī reizēm sevi palutināt.

Seko ieskats nākamajā tēmā „Nauda sev” jeb uzkrājumi, noguldījumi un ieguldījumi, uzsverot, ka tikai tad, kad finanses ir sakārtotas, var sākt krāt.

Uzkrājumi, noguldījumi un ieguldījumi

Uzkrājumu, noguldījumu un ieguldījumu nepieciešamība un vieta ģimenes budžetā jeb vispirms „samaksā pats sev”

Lekcija + Praktiskais uzdevums - Uzkrājumu plānošana

Lektors aicina dalībniekus paņemt savus nākotnes zīmējumus un nākamo 5 minūšu laikā uz zilām līmlapiņām sarakstīt - kādai lietai/pasākumam katra topošā ģimene vēlas sakrāt. Ņemot vērā to, ka pāri zina, kur vēlas nokļūt pēc 5 gadiem, ir jānedefinē: kas jādara šodien, lai tur nokļūtu?

Pa to laiku lektors Excel dokumentā „Manas ģimenes naudas plūsma” (1. pielikums) zem jautājuma „Nolēmām sākt krāt” izvēlas atbildi „Jā”. Kad dalībnieki ir sarakstījuši savus mērķus, lektors lūdz viņu palīdzību tabulas aizpildīšanā. Dalībnieki vienojas, kādam mērķim šī Latvijas vidējā ģimene vēlas krāt, cik liela summa ir nepieciešama un cik ilgā laikā ģimene vēlas šo summu sakrāt. Lektors parāda, ka, ievadot kolonnā „cik mēnešus jau krājam” kādu skaitli, nākošās kolonnās parādās „cik mēneši vēl jākrāj” un „cik lielu summu jau esam sakrājuši”. Kad plānoto mēnešu skaits sakrīt ar „cik mēnešus jau krājam”, tad parādās uzraksts „Mērķim ir sakrāts!”

Lektors uzsver, ka, veidojot savas ģimenes budžetu, pirmā vietā ir jāliek pamatvajadzības, t.i., viss nepieciešamais, lai izdzīvotu, un tad „jāsamaksā pašiem sev” jeb jāuzkrāj savam mērķim. Tikai tas, kas paliek pāri, var tikt tērēts vēlmēm. Kas ir vēlmes? – Viss, bez kā cilvēks var izdzīvot.

Iesaka nepieņemt gala lēmumu un veikt lielu pirkumu vienā dienā (īpaši, runājot par apģērbu). Ir jāiedod sev laiks - jāaiziet mājās un jāpadomā, vai tiešām tas man ir vajadzīgs? Varbūt ir citas alternatīvas - vai šī jau nav mana piektā rozā blūzīte vai sporta kurpes?

Tiek uzsvērts, ka šo pašu pieeju var izmantot arī ar bērnu. Ja viņš kaut ko ļoti, ļoti grib, tad jādod viņam laiks 3 - 4 dienas padomāt un, ja joprojām šī lieta bērnam būs aktuāla un jūs to varat atļauties, tad varat pirkt. Bieži vien kāre pēc mantām ātri pāriet.

Tiek atgādināts, ka cilvēkam vajag sapņot un dažus no sapņiem arī piepildīt. Jautājums tikai, cik ilgā laika periodā, jo mums rodas aizvien jauni un jauni sapņi un vēlmes.

Tagad, kad pāri apzinājuši, kam vēlas sakrāt, lektors aicina izpētīt dažādus krāšanas veidus.

Lekcija

Lektors uz lapas uzzīmē cilvēka dzīves ciklu - laika un ienākumu attiecību (4. pielikums) un skaidro, kā pieaug ienākumi dzīves pirmajā pusē, līdz cilvēks sasniedz karjeras virsotni un kā tie krītas dzīves otrajā pusē, īpaši aizejot pensijā. Ir jāuzsver, ka tas ir gadījumos, ja dzīve paiet bez lieliem satricinājumiem. Taču tā tas notiek ne vienmēr, un nereti cilvēkus sagaida dažādi

pārbaudījumi - veselības problēmas, bezdarbs, ekonomiskās krīzes u.tml., kas nozīmē strauju ienākumu samazināšanos.

Lektors dalībniekiem uzdod saturiski virzītu jautājumu, ko darīt šādos brīžos, jo esam pieraduši pie konkrēta komforta līmeņa?

Lektors uzklausa dalībnieku atbildes un turpina zīmējumu, uzsverot, cik svarīgi ir sākt veidot uzkrājumus jau pēc iespējas agrāk. Atliekot 50 *euro* ik mēnesi sākot no 25 gadu vecuma, nodrošinās to, ka 45 gadu vecumā, lai sasniegtu to pašu uzkrāto summu līdz 65 gadu vecumam, nebūs no sava budžeta jānovirza jau uz pusi vairāk - 100 *euro*.

Jāakcentē, ka šī ir nauda, kura noderēs vecumdienās, bet ne tikai - tā arī veidos ģimenes „drošības spilvenu” situācijās, kad veselības, bezdarba vai ekonomiskās krīzes dēļ kāds no ģimenes locekļiem vairs nepelnīs.

Lektors turpina virzīt dialogu, jautājot, kāds ir vēlamais „drošības spilvena” lielums?

Uzklausa atbildes un dod savējo, ka pēc teorijas „drošības spilvena” apmēram vajadzētu sasniegt 6 mēnešalgas, taču 3 mēnešalgas ir pats minimums. No otras puses, uz šo lielumu var skatīties arī ļoti individuāli - kāds naudas apjoms katram liek justies droši un komfortabli? Vienam - maksa par bērnudārzu pusgada garumā, otram - lai var nopirkt malku visai ziemai, citam atkal pavisam kaut kas cits.

Turpinājumā jāuzsver pensijas laiks, kad strauju ienākumu kritumu varam prognozēt jau tagad un būtu muļķīgi neko nedarīt lietas labā. Ja vēlamies dzīvot līdzīgā komforta līmenī arī pensijas gados, tad starpība starp pensijas ienākumiem un to ienākumu līmeni, ko esam izmantojuši līdz šim, ir jāsedz pašiem! Tātad - jākrāj, tad jānogulda un pēc tam jāiegulda.

Lektors izskaidro katra jēdziena - uzkrājums, noguldījums un ieguldījums - nozīmi, kā arī apraksta dažādus šo pakalpojumu veidus.

leguvumi un vajadzības. Riski

Lekcija

Lektors izskaidro populārāko uzkrājumu un noguldījumu ieguvumus, kādas vajadzības apmierina un kādās dzīves situācijās noder katrs konkrētais pakalpojums.

Pakalpojuma un tā sniedzēja izvēle

Lekcija + Praktiskais uzdevums - Uzkrāšanas veida izvēle

Lektors uzsver, ka, pirms izdarīt gala izvēli par sev piemērotāko pakalpojumu, vajadzētu konsultēties ar vairāku banku speciālistiem un sagaidīt izvērstus skaidrojumus, nebaidoties uzdot šķietami muļķīgus un sīkumainus jautājumus. Ir uzskaitīti 10 jautājumi (A/S Swedbank Privātpersonu finanšu institūta izstrādāti), kurus uzdot, pirms izvēlēties savai vajadzībai vispiemērotāko pakalpojumu.

Tad dalībnieku pāri tiek aicināti paņemt savus nākotnes zīmējumus un nākamo 5 minūšu laikā pārskatīt zilās (krāšanas) lapiņas, tās papildināt vai labot, ja nepieciešams, un katram mērķim pierakstīt klāt plānoto uzkrāšanas veidu.

Dalībniekiem tiek uzdots jautājums: „Kur var krāt vai noguldīt savu naudu?”

Viņu atbildes tiek pierakstītas (virsraksts: Noguldījumi).

Tad lektors papildina, ka saskaņā ar aptaujas datiem (dzīvības apdrošināšanas kompānijas *Compensa Life* veiktā iedzīvotāju aptauja, 2013. gada augusts), Latvijas iedzīvotāji visbiežāk savu naudu uztic bankām (56%), 37% neuztic nevienam („zeķē”) un 3% naudu uztic dzīvības apdrošinātājiem.”

Lektors jautā grupas dalībnieku viedokļus par to, kas ir vissvarīgākais, domājot par to, kam uzticēt savu naudu?

Dalībnieku atbildes pieraksta (ar citu krāsu). Lektors pārskata dalībnieku teikto un, ja nepieciešams, papildina ar sekojošām lietām:

1. Bankas īpašnieki. Noteikti jāvērtē un jāmēģina saprast - vai šie cilvēki/institūcijas izraisa uzticēšanos.
2. Bankas tēls un pieejamā informācija. Ko par šo banku stāsta medijos? Kāda ir tās mājas lapa? Vai vieš uzticību?
3. Piedāvātās procentu likmes vai plānotā atdeve. Noteikti jāizpēta visu, vai vismaz lielāko noguldījumu pieņēmēju piedāvājumus. Arī ļoti lielām % likmēm ir jāizraisa pārdomas, tāpēc noteikti jājautā konsultantam, kāpēc ir tik liela atšķirība starp viņu un citu banku piedāvājumiem? Ja atbilde apmierina, tad viss kārtībā. Ja konsultants nezina, minstinās vai atbilde nešķiet pārliecinoša, jāuzmanās. Ir jāveic papildus izpēte vai jādodas uz citu iestādi.
4. Konsultanta profesionalitāte un patiesa ieinteresētība jūsu vajadzībās. Vai konsultants uzdod jautājumus par jūsu mērķiem, kam gribat sakrāt vai kāds ir jūsu plāns saistībā ar šo naudu, u.tml.. Jo vairāk jautājumu par jūsu plāniem, vajadzībām, jo visticamāk, ka šis konsultants piemeklēs tieši jums vispiemērotāko risinājumu. Ja konsultants tikai izstāsta, kādi pakalpojumi ir pieejami un sāk uzspiest konkrētu produktu, tas norāda uz neprofesionalitāti un viņa mērķi pārdot jebko.
5. Līguma saturs. Kad atrasta sev uzticama iestāde, kuras konsultants patiesi iedziļinās jūsu vajadzībās, noteikti jāpieprasa līgums un jāvelta laiks turpat vai, paņemot uz mājām, lai to izlasītu. Nedrīkst kautrēties uzdot jautājumus, pat ja tie it kā liekas sīkumaini vai muļķīgi. Tā ir jūsu nauda un jums ir jābūt pilnīgi pārliecinātiem, ka saprotat, kas notiks ar jūsu naudu dažādos gadījumos! Ja jums nevar izskaidrot kādu no līguma punktiem, tad tā nav īstā vieta, kur noguldīt naudu. Ja gribat pārliecināties, ka konsultants stāsta patiesību, vai esat visu labi sapratīši, tad atrodiet neatkarīgu personu, ar kuru pakonsultēties.

Gada ienākumu deklarācija un tās nozīme

Diskusija - Gada ienākumu deklarācija - kas tas ir?

Mērķis: noskaidrot dalībnieku zināšanas par gada ienākuma deklarāciju un tās nozīmi.

Lektors uzdod saturiski virzītus jautājumus:

- 1) Vai kāds ir pildījis gada ienākumu deklarāciju?"
- 2) Varbūt zina kādu, kas to dara?
- 3) Kāpēc viņi to dara?

Pat ja neviens nepilda un nepazīst nevienu, kas deklarāciju pilda, lektors turpina uzdot jautājumus:

- 1) Kā jūs domājat, kas tas ir?
- 2) Kāpēc cilvēki pilda šādu deklarāciju?

Dalībnieku atbildes tiek pierakstītas.

Kad dalībnieki izteikuši savu viedokli, lektors pastāsta, kas ir gada ienākumu deklarācija, kam tā jāaizpilda obligāti un kāpēc arī citiem to ir izdevīgi aizpildīt.

Aizņēmumi

Kredītvēsture un kredītreģistrs

Lekcija + Praktiskais uzdevums - Plānotie nākotnes pirkumi

Tēmas ievadā lektors veido sasaisti ar iepriekšējās nodarbībās paveikto, atgādinot, ka ir izplānoti ienākumi, izdevumi, nedefinēti mērķi un veidi, kā uzkrājot varam tos sasniegt. Visticamāk, ka dzīvē būs situācijas, kad ir nepieciešama citu cilvēku vai institūciju palīdzība kāda lielāka mērķa sasniegšanai. Tad nepieciešams aizņēmums.

Lektors aicina dalībniekus atkal paņemt savus nākotnes zīmējumus un 5 minūšu laikā uz dzeltenajām līmlapiņām sarakstīt mērķus (pirkumus), kuru sasniegšanai varētu būt nepieciešama palīdzība no ārpusēs.

Lektors jautā dalībniekiem, kas ir kredītvēsture un kas ir kredītreģistrs?

Dalībnieku atbildes pieraksta.

Lektors turpina, uzsverot, ka pirms prasīt aizņēmumu, ir jāapzinās, kāda ir kredītvēsture. Jāuzsver kredītvēstures svarīgums un ka ikviens var iegūt informāciju par savu kredītvēsturi kredītreģistrā.

Noteikti jāakcentē, kas jā dara, ja kredītreģistrā norādītā informācija nav patiesa.

Aizņēmumi

Lekcija + Praktiskais uzdevums - Aizņēmuma nepieciešamības un veida izvērtējums

Aizņēmuma nepieciešamības izvērtējums. Savas kredīspējas izvērtēšana

Lektors jautā dalībniekiem, kādos gadījumos cilvēki aizdomājas par aizņemšanos un vai tad naudu nevar sakrāt?

Dalībnieku atbildes tiek pierakstītas. Tad lektors aicina 2 - 3 dalībniekus izteikt personīgos viedokļus par aizņēmuma nepieciešamību. Saruna tiek vadīta, jo noteikti būs cilvēki ar dažādiem viedokļiem. Jāaicina būt tolerantiem un izteikt argumentus „par” vai „pret” konkrētu apgalvojumu, nevis cilvēku. Var uzdot provocējošus jautājumus:

1. Kas sliktākais var notikt, ja šo lietu/pakalpojumu neiegādāsieties?
2. Kādi ir citi iespējamie veidi, kā tikt pie šīs lietas/pakalpojuma?

Lektors apkopo viedokļus un visticamāk izdara secinājumu, ka situācijas un apstākļi mēdz būt ļoti dažādi, taču vienmēr ir jāizskata vairākas alternatīvas konkrētās situācijās risinājumam. Noteikti jāizmanto savu ģimenes locekļu, draugu resurss - padomi, ieteikumi, kontakti. Lektors izdara pieņēmumu, ka šobrīd dalībnieki ir vienojušies, ka naudas aizņēmums ir

nepieciešams un uzdod nākamo jautājumu par to, pēc kādiem kritērijiem jāvērtina saprast, vai varam to atļauties?

Dalībnieku atbildes pieraksta.

Lektors papildina vai uzsver jau dalībnieku pateikto, ka vispirms jānovērtē savas ģimenes finanšu situācija - jāsaprot ne tikai, kādi ir ienākumi, bet jāizanalizē potenciālā aizņēmuma ietekme uz ģimenes izdevumiem, t.i., jāuzzīmē aina "pirms" un "pēc".

Jo sīkāk tiks izvērtēta katra no pozīcijām un rūpīgāk prognozētas iespējamās izmaiņas (gan pozitīvās, gan negatīvās), jo mazāka būs varbūtība, ka tiks palaistas garām kādas pašreiz aplēptas vai šobrīd neesošas izmaksas, kas varētu būtiski ietekmēt ģimenes budžetu ilgtermiņā. Piemēram, bērna piedzimšana noteikti ietekmēs ģimenes naudas plūsmu! Tātad ir ļoti vērtīgi veikt tās analīzi. Visticamāk, ka nāksies mainīt savus paradumus, jo, ja ienākumi aizņēmuma atmaksas laikā nepalielināsies, tad jādomā, kādus izdevumus samazināt vai pat, no kā atteikties.

Tad lektors aicina paskatīties uz vidējo Latvijas ģimeni (1. pielikums „*Manas ģimenes naudas plūsma*”) un noskaidro grupas dalībnieku viedokli, vai šobrīd šī ģimene var atļauties aizņemties?”

Pēc dalībnieku atbilžu uzklaušanās (atbildei vajadzētu būt „jā”), lektors uzsver nepieciešamību izvērtēt ģimenes ienākumus 5, 10, 20 gadu perspektīvā (atkarībā no aizņēmuma termiņa), akcentējot, ka, lai ģimenes budžetam nerastos pārlieku liels slogs, ikmēneša visu kredītu maksājums nedrīkstētu būt lielāks par 30% - 40% no ģimenes kopējiem ienākumiem! Jāatgādina, ka aizņemoties vienmēr jāpārjautā, ar kādām papildu izmaksām jārēķinās - nekustamā īpašuma vērtējums, notāra pakalpojumi, zemesgrāmatu nodevas, apdrošināšana u.c. Šīs izmaksas uzreiz ietekmēs ģimenes naudas plūsmu!

Aizņēmuma veida izvēle

Lektors stāsta par dažādiem kredītu un līzingu veidiem, kādiem mērķiem katrs no tiem ir domāts un min to galvenās iezīmes. Obligāti jāuzsver, ka par aizņēmuma atmaksu ir atbildīgs ne tikai kredīta ņēmējs, bet arī galvotājs un līdzzaizņēmējs. Lektors paskaidro šo jēdzienu nozīmi.

Noslēgumā lektors aicina pārus atkal paņemt savus nākotnes zīmējumus un 2 minūšu laikā pierakstīt klāt katram mērķim/pirkumam (dzeltenās līmlapiņas), kuram ir nepieciešams aizņēmums, jau konkrētu aizņēmuma veidu.

Pakalpojuma sniedzēja izvēle - kā izvēlēties kredīta devēju

Lektors jautā grupas dalībnieku viedokli, kā izvēlēties, no kā aizņemties, ja esam nolēmuši, ka naudas aizņēmums ir nepieciešams un ka varam to atļauties.

Dalībnieku atbildes pieraksta.

Potenciālās atbildes: vecāki, ģimenes locekļi, bankas, līzings kompānijas, ātro kredītu devēji, darba devējs, arodbiedrība u.c.

Lektors turpina skaidrot jautājumu, prasot, kas ir vissvarīgākais, domājot par kredīta devēju?

Dalībnieku atbildes pieraksta.

Lektors pārskata dalībnieku teikto un, ja nepieciešams, papildina ar sekojošām lietām:

- 1) Bankas reputācija (krīzes gados daudz dzirdējam par banku attieksmi pret grūtībās nonākušiem kredītņēmējiem). Ieteicams konsultēties ar radiem, paziņām, pameklēt informāciju medijos, internetā.
- 2) Konsultanta profesionalitāte. Vai šis darbinieks rūpīgi uzklausa un iedziļinās jūsu vajadzībās, uzdod papildus jautājumus, lai izprastu tās labāk, piedāvā vairākus risinājumus, ir gatavs darīt vairāk nekā gaidījāt, saprotamā valodā izskaidro līguma nosacījumus. Vai izraisa jūsos uzticēšanos?

Līguma nosacījumi

Jāuzsver, ka Līgums ir obligāti jāizlasa un vēlams pakonsultēties ar pazīstamu juristu vai bankas darbinieku par līguma nosacījumiem, piemēram:

1. Pirmās iemaksas lielums.
2. Nepieciešamais nodrošinājums.
3. Kredīta termiņš.
4. Kredīta valūta (jāņem tajā valūtā, kādā saņem algu, lai nebūtu jāraizējas par valūtas riskiem).
5. Procentu likme.
6. Iespēja paņemt kredītbrīvdienas.
7. Nosacījumi, ja uz kādu laiku jāatliek kredīta maksājums.
8. Citi nosacījumi.

Kredītņēmēja tiesības un pienākumi

Praktiskais uzdevums - Kredītņēmēja tiesību un pienākumu identificēšana

Lektors, uzdodot saturiski virzītus jautājumus dalībniekiem, pakāpeniski atklājot tabulas par kredītņēmēja tiesībām un pienākumiem saturu:

- 1) Kādas ir jūsu kā kredītņēmēju tiesības?
- 2) Kādi ir jūsu pienākumi?

Tiesības	Pienākumi
Tikt informētam par visiem līguma nosacījumiem	Informēt kredīta devēju par saviem patiesajiem ienākumiem, visām saistībām, apgādājamiem (pirms kredīta izsniegšanas) vai grūtībām atmaksāt, ja kredīts jau paņemts (tas gan jā dara pēc iespējas ātrāk)
Saņemt kredītu līgumā noteiktā datumā	Maksāt ikmēneša kredītmaksājumus līgumā noteiktā datumā
Pieprasīt, ka kredīta devējs pilda visus līgumā noteiktos nosacījumus	Pildīt visus līgumā noteiktos nosacījumus
Atmaksāt kredītu pirms laika	Laicīgi informēt kredīta devēju un pildīt līgumā noteiktos nosacījumus
Pārkreditēties pie cita kredīta devēja	Informēt kredīta devēju un samaksāt līgumā noteikto komisijas maksu

Lektors turpina tēmu, akcentējot ģimenes jeb sievas un vīra kopējo atbildību kredīta atmaksāšanā. Visbiežāk šo pieeju izmanto gadījumos, ja vienas puses ienākumi ir nepietiekami, lai iegādātos vēlamo īpašumu, tad pastāv iespēja kredītu ņemt kopā ar laulāto draugu, arī ar vecākiem vai bērniem. Banka izvērtēs ģimenes kopējos ienākumus, un tādējādi rodas iespēja ne vien saņemt kredītu, bet saņemt arī labākus kredīta nosacījumus. Šādā gadījumā abi laulātie kļūst par līdzzaizņēmējiem.

Lektors uzsver, ka līdzzaizņēmējs ir pilntiesīgs parāda ņēmējs, kas jau kredīta atmaksas laikā atbild ar savu mantu par šo aizdevumu, un šim līdzzaizņēmējam pieder daļa no kopējās kredīta ņemtās summas, vai īpašuma. Līdzzaizņēmējiem ir vienlīdz liels pienākums atmaksāt kredītu bankai vienādās daļās

Savukārt, ja vienam no ģimenes ir pietiekami lieli ienākumi, lai uzņemtos kredītsaistības, tad sieva vai vīrs var arī nekļūt par līdzzaizņēmēju vai galvotāju. Visbiežāk tas nozīmē, ka šim ģimenes loceklim arī pieder iekļātais īpašums. Gadījumā, ja rodas maksāšanas problēmas, kredītiestāde vērsas pie aizņēmēja un mēģina kopīgi meklēt dažādus risinājumus. Šis ir brīdis, kad laulātais var iesaistīties maksāšanā kļūstot par līdzzaizņēmēju un īpašnieku. Ja laulātais to nevēlas, tad kredīta devējam nav tiesību vērsties pret laulāto un viņa ienākumi netiek aizskarti. Savukārt, jā rēķinās ar to, ka īpašums var tikt atņemts un realizēts izolē parādu segšanai.

Lektors turpina tēmu ar jautājumu, kādēļ ir svarīgi domāt par laulības līgumu, ja vēlas ņemt kredītu? Šeit tiek uzsvērts, ka vairāk par laulības līgumu un tā tiesiskajiem aspektiem dalībnieki uzzinās modulī „Laulības tiesiskie aspekti”.

Laulības līgums dod iespēju izvairīties no strīda par mantu laulāto starpā un atvieglo mantas dalīšanu laulības šķiršanas gadījumā, jo visbiežāk rodas problēmas tieši ar kredītā iegādāta

īpašuma dalīšanu. Īpaši tad, ja viens no laulātajiem ikmēneša kredīta maksājumus tiešā veidā nav piedalījies, bet otrs uzskata, ka īpašumu ieguvis tikai ar saviem līdzekļiem un pirmajam nekas nepienākas. Šāda mantas dalīšana tiesas ceļā saistīta ar lieliem finansiāliem tēriņiem - jāapmaksā valsts nodeva, jurista pakalpojumi, kā arī jārēķinās ar ilgstošu tiesvedību.

Lai no šādām un līdzīgām nepatīkamām situācijām izvairītos, ir vērts apdomāt iespēju slēgt laulības līgumu. Tajā laulātie ir tiesīgi likumisko mantisko attiecību vietā noteikt visas laulāto mantas šķirtību vai visas laulāto mantas kopību.

Lektors noslēdz šo tēmu, secinot, ka aizņemšanās paplašina mūsu iespējas, tomēr ir svarīgi apzināties visus riskus, saistības, lai izmantotās iespējas vēlāk neradītu problēmas.

Apgūto prasmju pašnovērtējums. Refleksija

Tests apgūto zināšanu pašnovērtējumam

Individuālais darbs

Dalībniekiem tiek izdalīts tests ar 5 jautājumiem (4. pielikums) un tā aizpildīšanai tiek dotas 5 minūtes. Pēc tam visi kopīgi pārrunā jautājumus un sniegtās atbildes, ja nepieciešams - īsi komentē.

Pareizās atbildes:

1A; 2A; 3C; 4B; 5D

!Vēlamais pareizo atbilžu skaits, kas lieca par moduļa satura kvalitatīvu izpratni - vismaz 4.

Moduļa mērķa un sasniegto rezultātu izvērtējums

Refleksija

Lektors atgādina moduļa sākumā izteiktās dalībnieku gaidas, nolasa un jautā dalībniekiem, vai šī gaida ir piepildīta?

Noliedzošas atbildes gadījumā, lektors uzdod jautājumu, kas pietrūka, lai saņemtu atbildes uz saviem jautājumiem un kāda ir vissvarīgākā atziņa, ko paņems līdzi?

Moduļa mērķu sasniegšanas rezultāti var tikt izvērtēti arī pēc rakstiskām grupas dalībnieku atsauksmēm (5. pielikums).

Noslēgumā lektors pateicas par sadarbību un vērš uzmanību uz avotiem padziļinātai tēmas apguvei un informācijas iegūšanai.

Pielikumi

1.pielikums

Manas ģimenes naudas plūsma

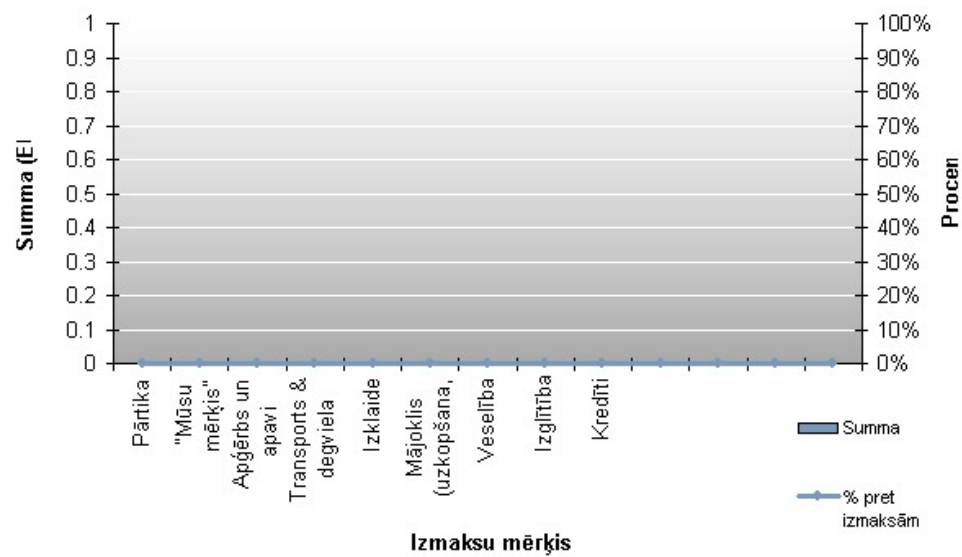
<i>Ienākumi</i>	Summa (EUR)	%	Nolēmām sākt krāt!
Alga (pēc nodokļiem)	0		Nē
Valsts pabalsti	0		
Uzturlīdzekļi	0		
Investīciju ienākumi	0		
ienākumi no īres	0		
Citi	0		
<i>Ienākumi kopā</i>	0		
<i>Cik vēl varu šomēnes tērēt</i>	0		

Izmaksas

<i>Neizbēgamās izmaksas</i>	Summa	% pret izmaksām	% pret ienākumiem	<i>Ietekmējamās izmaksas</i>	Summa	% pret izmaksām	% pret ienākumiem
<i>Ikmēneša izmaksas</i>				Pārtika	0		
Interneta pieslēgums				"Mūsu mērķis"	0		
Kabeļtelevīzija (satelīts)				Apģērbs un apavi	0		
Hipo kredīta maksājums				Transports & degviela	0		
Īre				Izklaide	0		
Elektrība				Mājoklis (uzkopšana, iekārtošana)	0		
Gāze				Veselība	0		

Üdens				Izglītība	0		
Telefons (fiksētā līnija)				Kredīti	0		
Mājokļa apdrošināšana					0		
Mantas apdrošināšana					0		
Mašīnas līzings maksājums					0		
Aukle					0		
Bērnudārzs				Kopā	0		
Bērnuskola							
Uzturīdzekļi							
Retākas izmaksas							
Mājas remonts							
Auto remonts							
Auto pirkšana							
Auto riepas							
Apdrošināšana							
Sadzīves tehnika							
Mācību maksa (skola)							
Citi							
Citas neizbēgamās izmaksas							
Neizbēgamās izmaksas kopā	0						

Ietekmējamās izmaksas

Manas ģimenes naudas plūsma (Lektora lapa)

2.pielikums

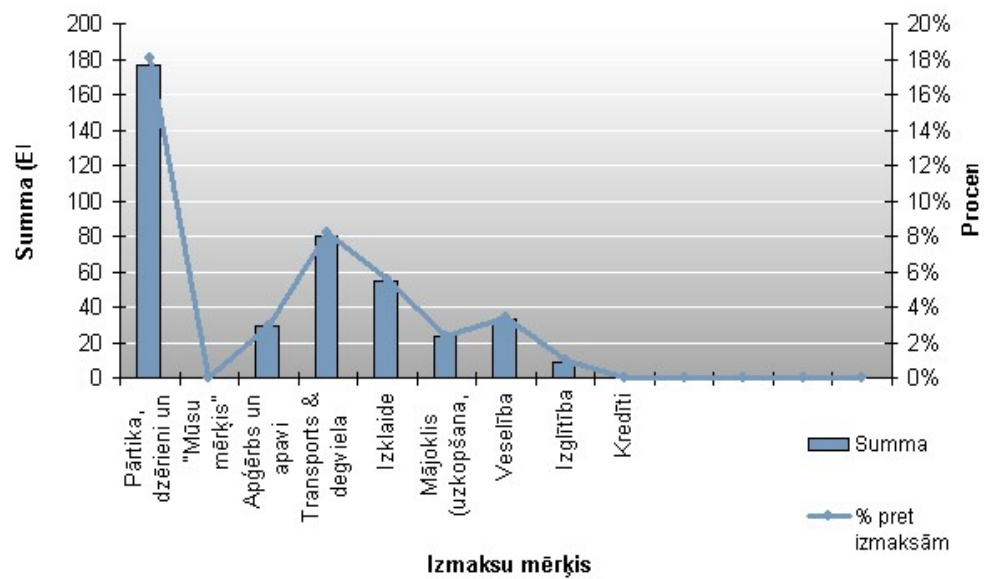
<i>Ienākumi</i>	Summa (EUR)	%	Nolēmām sākt krāt!	Kam mēs krājam?	Nepieciešamā Naudas summa	Termiņš (mēnešos)	Summa mēnesī	Cik mēnešus jau krājam?	Cik mēnešus vēl jākrāj?	Cik lielu summu esam sakrājuši?
Alga (pēc nodokļiem)	976	100%	Jā							
Valsts pabalsti	0	0%								
Uzturīdzekļi	0	0%								
Investīciju ienākumi	0	0%								
ienākumi no īres	0	0%								
Citi	0	0%								
Ienākumi kopā	976									
Cik vēl varu šomēnes tērēt	410.78									

Izmaksas

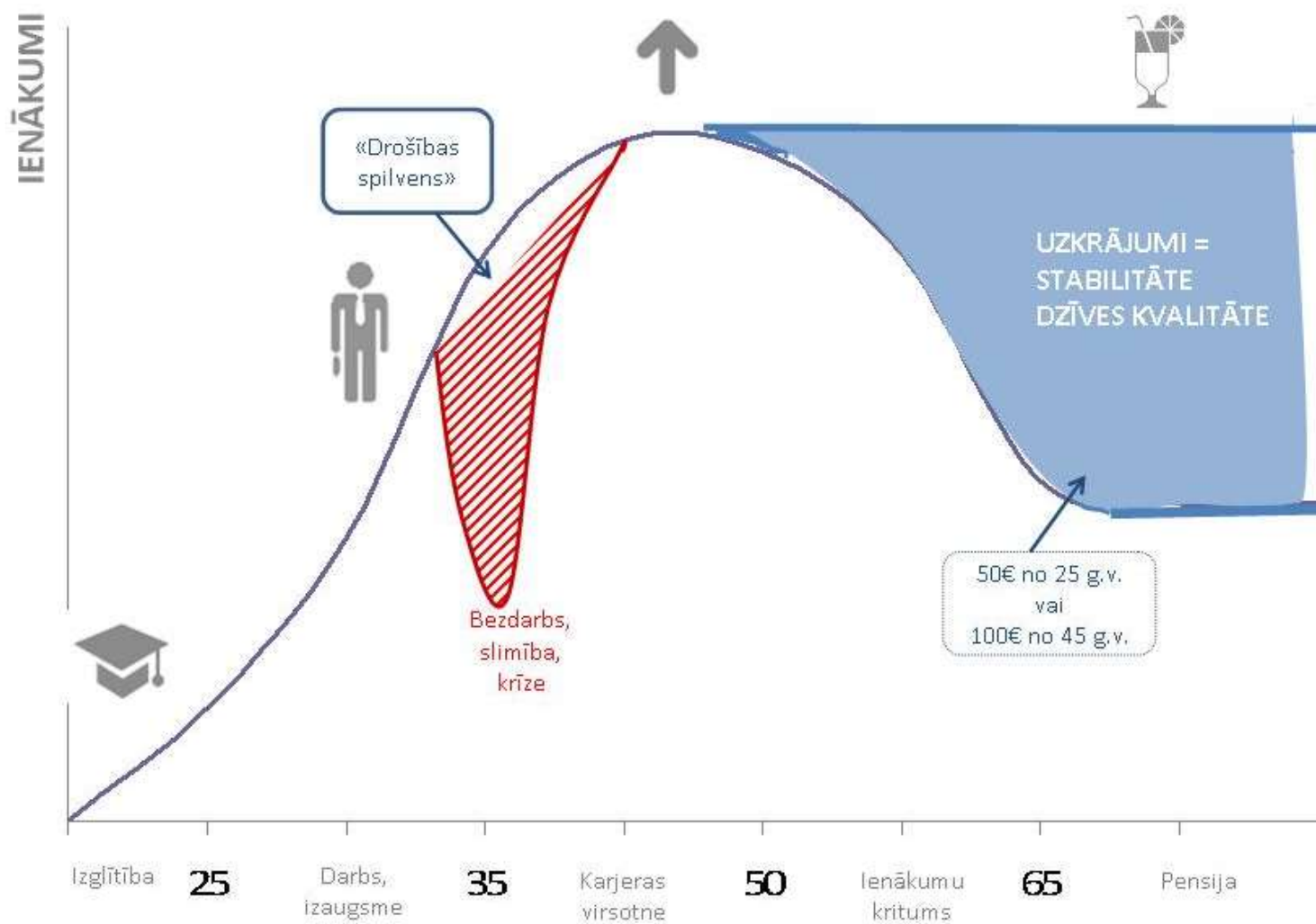
<i>Fiksētās (neizbēgamās) izmaksas</i>	Summa	% pret izmaksām	% pret ienākumiem	Mainīgās (ietekmējamās) izmaksas	Summa	% pret izmaksām	% pret ienākumiem
Ikmēneša izmaksas				Pārtika, dzērieni un tabaka	176.46	31%	18%
Interneta pieslēgums	12.88	2%	1%	"Mūsu mērķis"	0	0%	0%
Kabeļtelevīzija (satelīts)	16.00	10%	2%	Apģērbs un apavi	28.96	5%	3%
Hipo kredīta maksājums	0	0%	0%	Transports & degviela	79.52	14%	8%
Īre	0	0%	0%	Izklaide	54.4	10%	6%
Elektrība	30.00	19%	3%	Mājoklis (uzkopšana, iekārtošana)	23.16	4%	2%
Gāze	40.00	25%	4%	Veselība	33.5	6%	3%

Üdens	24.76	15%	3%	Izglītība	9.22	2%	1%
Telefons	26.36	16%	3%	Kredīti	0	0%	0%
Mājokļa apdrošināšana	7.00	4%	1%		0	0%	0%
Mantas apdrošināšana	3.00	2%	0%		0	0%	0%
Mašīnas līzings maksājums	0	0%	0%		0	0%	0%
Aukle	0	0%	0%		0	0%	0%
Bērnudārzs	0	0%	0%	Kopā	405.22		
Bērnu skola	0	0%	0%				
Uzturīdzekļi	0	0%	0%				
Retākas izmaksas							
Mājas remonts		0%	0%				
Auto remonts		0%	0%				
Auto pirkšana		0%	0%				
Auto riepas		0%	0%				
Apdrošināšana		0%	0%				
Sadzīves tehnika		0%	0%				
Mācību maksa (skola)		0%	0%				
Citi		0%	0%				
Citas neizbēgamās izmaksas							
		0%	0%				
		0%	0%				
		0%	0%				
		0%	0%				
Neizbēgamās izmaksas kopā	160						

Ietekmējamās izmaksas

3.pielikums

Tests apgūto zināšanu pašnovērtējumam

Lūdzu atzīmēt pareizo atbildi dotajiem jautājumiem!

1. Kas ir galvenās personīgā budžeta sastāvdaļas, kas jāņem vērā, plānojot savu budžetu?
 - A. Ienākumi un izdevumi
 - B. Ikmēneša izdevumi
 - C. Uzkrājumi un noguldījumi
 - D. Aizņēmumi un aizdevumi

2. Kas ir ģimenes nepelnošie aktīvi?
 - A. Motocikls, ko izmanto, lai atpūstos un ceļotu
 - B. Naudas noguldījums termiņnoguldījumā
 - C. Maksājums par izglītību
 - D. Ieguldījumi akciju fondos

3. Kā inflācija var ietekmēt uzkrājumus?
 - A. Palielināt to vērtību
 - B. Samazināt to vērtību
 - C. Inflācija neietekmē uzkrājumus
 - D. Inflācija ietekmē tikai uzkrājumus krājkontā

4. Pēc kādiem faktoriem jāvadās, izvēloties uzkrājuma veidu?
 - A. Pieejamie līdzekļi un ienesīguma procentu likmes
 - B. Lielākais iespējamais ienesīgums, īsākajā laika periodā
 - C. Uzkrājuma mērķis un termiņš, finanšu situācija ģimenē, attieksme pret risku
 - D. Paziņu ieteikumi un masu medijos pieejamā finanšu tirgus analīze

5. Kas no uzskaitītā ir patēriņa kredīta un kredītkartes kredītlimita nodrošinājums?
 - A. Vērtslietas, kas tiek ieķīlātas par labu kredīta devējam
 - B. Automašīna, kas tiek ieķīlāta par labu kredīta ņēmējam
 - C. Kredīta devēja garantija, ka tiks izsniegta nepieciešamā naudas summa
 - D. Kredītņēmēja regulārie ienākumi

Vēlamais pareizo atbilžu skaits, kas lieca par moduļa satura kvalitatīvu izpratni - 4

Aptaujas anketa

Moduļa nosaukums: _____

Pasniedzējs: _____

Lūdzu, izlasiet dotos apgalvojumus un atzīmējiet vienu no piedāvātajām atbildēm, kura visvairāk atbilst Jūsu viedoklim.

1. Mācību procesā bija pietiekami daudz teorētiskā materiāla

Pilnībā piekrītu	Piekrītu	Daļēji piekrītu	Nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu
☐	☐	☐	☐	☐

2. Mācību procesā bija pietiekami daudz praktisko piemēru/praktiskās darbības

Pilnībā piekrītu	Piekrītu	Daļēji piekrītu	Nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu
☐	☐	☐	☐	☐

3. Mācību saturs atbilda manām vajadzībām

Pilnībā piekrītu	Piekrītu	Daļēji piekrītu	Nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu
☐	☐	☐	☐	☐

4. Mācīšanas metodes bija efektīvas, kas ļāva sasniegt labu rezultātu

Pilnībā piekrītu	Piekrītu	Daļēji piekrītu	Nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu
☐	☐	☐	☐	☐

5. Laiks nodarbībās tika izmantots lietderīgi

Pilnībā piekrītu	Piekrītu	Daļēji piekrītu	Nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu
☐	☐	☐	☐	☐

6. Pasniedzējs radīja labvēlīgu mācību atmosfēru

Pilnībā piekrītu	Piekrītu	Daļēji piekrītu	Nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu
☐	☐	☐	☐	☐

7. Saņēmu padomus par papildus iespējām zināšanu un prasmju pilnveidei

Pilnībā piekrītu	Piekrītu	Daļēji piekrītu	Nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu
☐	☐	☐	☐	☐

8. Es ieteiktu šos kursus apmeklēt citiem

Jā, jo _____

Nē, jo _____

Paldies par atbildēm!